

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS ATASKAITA
DĖL PRIEMONIŲ, KURIŲ BUVO IMTASI AR KURIŲ NUMATOMA IMTIS, SIEKIANT
ĮGYVENDINTI EUROPOS KOMITETO PRIEŠ KANKINIMĄ IR KITOKĮ ŽIAURŲ,
NEŽMONIŠKĄ AR ŽEMINANTĮ ELGESĮ AR BAUDIMĄ (TOLIAU – KOMITETAS) 2016
M. RUGSĖJO 5 – 15 D. VIZITO LIETUVOJE ATASKAITOJE NURODYTAS
REKOMENDACIJAS¹**

POLICIJOS ĮSTAIGOS

Įžanginės pastabos

Rekomendacijos

- **Komitetas pakartotinai prašo atitinkamų Lietuvos institucijų užtikrinti, kad asmenys, kuriems skirtas suėmimas, turėtų būti greitai perkelti į tardymo izoliatorius. Tikslas – nutraukti suimtųjų laikymo policijos įstaigoje praktiką, jie turėtų būti laikomi tardymo izoliatoriuje (10 punktas).**

2015 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo pakeitimai, kuriais apribotos asmenų, kuriems skirta kardomoji priemonė – suėmimas, laikymo policijos areštinėse galimybės, taip pat trigubai (nuo 15 iki 5 parų) sutrumpintas terminas, kai, esant tam tikroms aplinkybėms, suimtieji iš tardymo izoliatorių gali būti laikinai perkelti į policijos areštines.

Vadovaujantis nauju teisiniu reguliavimu, pirmą kartą į policijos areštines uždaryti asmenys jose yra laikomi tik tiek, kiek to reikia pirminiams ikiteisminio tyrimo veiksams atlikti ir tik tada, kai šių veiksmų negalima atlikti minėtiems asmenims esant tardymo izoliatoriuje. Atsižvelgiant į tai, minėti asmenys yra nedelsiant perkelti į tardymo izoliatorių, kai baigiamas pirminių ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas.

Atitinkamai, iš tardymo izoliatoriaus į policijos areštinę ne ilgiau, kaip iki 5 parų suimtieji gali būti perkelti tik tada, kai ikiteisminio tyrimo veiksmų neįmanoma atlikti tardymo izoliatoriuje arba dėl bylų nagrinėjimo teisme. Sprendimą dėl suimtojo perkėlimo į policijos areštinę motyvuotu nutarimu arba nutartimi gali priimti atitinkamai tik prokuroras arba teisėjas ar teismas.

- **Lietuvos valdžios institucijos turi imtis priemonių užtikrinti, kad nuteistųjų sugražinimas į policijos areštines būtų taikomas ir leidžiamas tik išskirtiniais atvejais, t. y. tik esant specialioms priežastims, ir kaip įmanoma trumpesniam laikotarpiui. Kaip taisyklė, nuteisti asmenys neturėtų būti laikomi policijoje per naktį (10 punktas).**

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministras 2017 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 1V-247 „Dėl Teritorinių policijos įstaigų areštinių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ patvirtino Teritorinių policijos įstaigų areštinių vidaus tvarkos taisykles (toliau – Policijos areštinių vidaus tvarkos taisyklės), kuriose nenumatyta nuteistų asmenų laikymo policijos areštinėse galimybė. Atsižvelgiant į tai, suimtojo arba jam prilyginto asmens statuso neturintys asmenys į policijos areštines nebepriimami.

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitai ir jos viešam paskelbimui buvo pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugsėjo d. pasitarime.

Netinkamas elgesys

Rekomendacijos

- **CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms sukurti nacionalinį skundų dėl netinkamo elgesio registrą, rinkti tokią statistiką, taip pat informaciją apie tyrimus ir teisėsaugos pareigūnams taikytas drausmines ar baudžiamąsias nuobaudas (14 punktas).**

Pagal 2003 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1426 „Dėl Vidaus reikalų pareigūnų registro įsteigimo ir Vidaus reikalų pareigūnų registro nuostatų patvirtinimo“ patvirtintus Vidaus reikalų pareigūnų registro nuostatus, registre yra tvarkomi vidaus tarnybos sistemos pareigūnų duomenys apie paskirtas, prieš terminą panaikintas tarnybinės nuobaudas: tarnybinė nuobauda, pažeistas teisės aktas, skyrimo data, galiojimo terminas, panaikinimo data. Duomenis apie policijos pareigūnams paskirtas nuobaudas tvarko policijos įstaigos, todėl yra galimybė rinkti statistinę informaciją apie šiemis pareigūnams paskirtas nuobaudas. Be to, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijoje ir jos valdymo srities įstaigose gauti piliečių skundai, prašymai, pareiškimai nustatyta tvarka registruojami žinybinėse dokumentų valdymo sistemose. Taigi, jau iš šiuo metu veikiančių registrų bei duomenų bazių galima gauti visą reikalingą statistinę informaciją apie užregistruotus skundus (įskaitant ir skundus dėl netinkamo pareigūnų elgesio), šių skundų pagrindu atliktus tyrimus, pareigūnams taikytas poveikio priemones.

Atsižvelgiant į tai, kad atskiro nacionalinio skundų dėl netinkamo elgesio registro (kuris, be kita ko, dubliuotų šiuo metu veikiančius registrus ir duomenų bazes) kūrimas pareikalautų biudžeto lėšų, tokio registro kurti neplanuojama.

- **CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms imtis atitinkamų priemonių užtikrinti nepriklausomus ir objektyvius nusiskundimų dėl netinkamo policijos elgesio tyrimus (15 punktas).**

Šiuo metu tarnybinius ir ikiteisminius tyrimus dėl netinkamo policijos pareigūnų elgesio su sulaikytais asmenimis atlieka apskričių vyriausiuose policijos komisariatuose esantys imuniteto padaliniai. Pažymėtina, kad ikiteisminiam tyrimui vadovauja atitinkamas prokuroras. Todėl yra užtikrinama, kad nusiskundimai dėl netinkamo policijos elgesio būtų ištiriami objektyviai ir nešališkai.

Siekiant, kad būtų pašalintos bet kokios abejonės dėl minėtų tyrimų atlikimo objektyvumo, 2018 m. planuojama centralizuoti policijos imuniteto padalinius, juos įtraukiant į Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūrą.

Apsauga nuo netinkamo elgesio

Rekomendacijos

- **CPT pakartoja savo jau anksčiau teiktą rekomendaciją, kad atitinkamos institucijos imtųsi visų priemonių užtikrinti, kad sulaikytų asmenų teisė informuoti artimą šeimos narį ar bet kurį kitą asmenį apie susidariusią situaciją būtų įgyvendinta visu mastu iš karto asmenį sulaikius. Taip pat CPT pakartoja savo rekomendaciją užtikrinti, kad sulaikytiems asmenims būtų pranešta, ar jų šeimos narys ar kitas trečiasis asmuo buvo informuoti apie asmens sulaikymą (17 punktas).**

Siekiant aiškiai sureglamentuoti policijos pareigūnų pareigą informuoti sulaikyto asmens šeimos narius, artimus giminaičius ir kitus asmenis apie minėto asmens sulaikymą, 2017 m. gegužės 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 140 straipsnio pakeitimai, nustatantys, kad apie asmens sulaikymą privaloma nedelsiant pranešti vienam iš sulaikyto asmens nurodytų šeimos narių, artimųjų giminaičių arba kitam suimtojo nurodytam asmeniui. Jeigu sulaikytasis jokio asmens nenurodo, pareigūnas savo nuožiūra turi pranešti vienam iš sulaikytojo šeimos narių ar artimųjų giminaičių, jei šį pavyksta nustatyti.

Jeigu sulaikytas asmuo yra nepilnametis, apie nepilnamečio sulaikymą privaloma nedelsiant pranešti nepilnamečio tėvams arba kitiems atstovams pagal įstatymą, o kai toks pranešimas prieštarautų sulaikyto nepilnamečio interesams, – kitam tinkamam pilnamečiui asmeniui. Šiuo atveju, taip pat tais atvejais, kai sulaikytas nepilnametis neturi tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą ar jų nepavyksta nustatyti arba kai pranešimas šiems asmenims prieštarautų sulaikyto nepilnamečio interesams, apie nepilnamečio sulaikymą būtina nedelsiant pranešti valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai.

Be to, sulaikytam asmeniui turi būti nedelsiant sudaryta galimybė pačiam susisiekti su vienu iš jo nurodytų šeimos narių, artimųjų giminaičių arba kitu sulaikyto asmens nurodytu asmeniu.

Apie tai, kad sulaikytas kitos valstybės pilietis, nedelsiant turi būti pranešta Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai ir, jeigu sulaikytas asmuo pageidauja, – jo valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai. Tais atvejais, kai sulaikytas asmuo turi dviejų ar daugiau valstybių pilietybę, gali, jeigu įmanoma, pasirinkti, kurios valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai turi būti pranešta apie jo sulaikymą. Be to, sulaikyto asmens pageidavimu jam turi būti nedelsiant sudaryta galimybė pačiam susisiekti su savo valstybės diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos atstovais. Sulaikytam asmeniui turi būti nedelsiant jam suprantama kalba išaiškinta teisė susisiekti su šiomis įstaigomis.

Atsisakyti pranešti apie asmens sulaikymą arba neleisti susisiekti su sulaikyto asmens nurodytu asmeniu, galima tik motyvuotu prokuroro nutarimu, jeigu tai pakenktų ikiteisminio tyrimo sėkmei arba sukeltų pavojų sulaikyto asmens šeimos narių, artimųjų giminaičių ar kitų asmenų saugumui.

- **CPT pakartotinai rekomenduoja Lietuvos institucijoms užtikrinti sulaikytiems ir policijoje laikomiems asmenims galimybę pasinaudoti teise turėti gynėją (įskaitant *ex officio* gynėjus) nuo pat pirmosios apklausos (18 punktas).**

2017 m. gegužės 25 d. įsigaliojo BPK 50 straipsnio pakeitimai, nustatantys, kad sulaikytam asmeniui užtikrinama galimybė dar iki pirmosios apklausos be pašalinių susitikti su gynėju. Kartu atitinkamai patikslintas BPK 10 straipsnis, nurodant, kad teisė į gynybą įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam užtikrinama nedelsiant nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento.

- **CPT pakartotinai ragina atitinkamas Lietuvos institucijas priimti teises nuostatas, garantuojančias policijos sulaikytiesiems asmenims teisę kreiptis į gydytoją nuo pat sulaikymo momento; įgyvendinant šį reikalavimą, sulaikytą asmenį apžiūrėjus policijos paskirtajam gydytojui, jeigu sulaikytas asmuo pageidauja, turėtų būti sudaryta galimybė būti apžiūretam jo pasirinktojo gydytojo (suprantant, kad sulaikyti asmenys gali būti apžiūrimi jų pasirinktų gydytojų pačių sulaikytųjų sąskaita) (19 punktas).**

Lietuvos Respublikoje galiojantys sveikatos priežiūros tvarką reglamentuojantys teisės aktai asmenims, taip pat ir tiems, kuriems yra apribota laisvė, neriboja teisės į jų pasirinktą gydytoją. Atsižvelgiant į tai, sulaikytas asmuo, pageidaujantis, kad jį apžiūrėtų jo pasirinktas gydytojas, Policijos įstaigų areštinių vidaus tvarkos taisyklių 12 ir 13 punktuose nustatyta tvarka turi pateikti atitinkamą prašymą policijos areštinės administracijai, o pastaroji organizuoja jo nugabenimą pas pasirinktą gydytoją.

- **CPT rekomenduoja atitinkamoms Lietuvos institucijoms imtis priemonių užtikrinti, kad:**
 - **sveikatos priežiūros profesionalai, kaip taisyklė, tiesiogiai nedalyvauja perduodant² sulaikytus asmenis į areštinę;**
 - **jeigu atvykus naujam sulaikytam asmeniui nustatomi kūno sužalojimai, pirmiau nurodytos perdavimo procedūros metu toks asmuo negali būti klausinėjamas apie tokių sužalojimų kilmę;**

² Be abejo, atvykus naujam sulaikytam asmeniui būtina nedelsiant pasitarti su sveikatos priežiūros profesionalais, jeigu iškyla abejonės, ar atsižvelgus į atitinkamo asmens sveikatos būklę jį galima perduoti į areštinę.

- priimančio pareigūno užrašai, jo perdavimo metu padarytos sužalojimų nuotraukos yra nedelsiant perduodami sveikatos priežiūros specialistams;
- visus į policijos areštinę priimtus asmenis kiek galima greičiau, ir bet kokių atveju, ne vėliau nei per 24 val. nuo perdavimo į areštinę, apklausia ir išsamiai apžiūri sveikatos priežiūros specialistai;³
- tokios pačios taktikos laikomasi kiekvieną kartą asmenį grąžinant į areštinę po to, kai jis buvo perimtas teisėtvarkos institucijų atliekančių tyrimą (netgi jeigu tokie asmenys buvo perimti labai trumpam laikui);
- medicininės apžiūros atliekamos negirdint, ir – nebent konkrečioje byloje specialiai kitaip nurodytų sveikatos priežiūros darbuotojai – nematant su medicinine apžiūra nesusijusiems asmenims.

- CPT rekomenduoja atitinkamoms Lietuvos institucijoms imtis priemonių užtikrinti, kad:

- areštinėje atliktos sulaikyto asmens medicininės apžiūros ataskaitoje būtų nurodyta: (i) apžiūrėto asmens teiginiai, turintys reikšmės medicininei apžiūrai (įskaitant ir jo teiginius apie jo sveikatos būklę ir tariamą netinkamą elgesį); (ii) išsami objektyvių medicininės apžiūros rezultatų ataskaita, paremta nuodugnia apžiūra; (iii) atsižvelgiant į pirmas dvi rekomendacijas pateikiama sveikatos priežiūros specialisto išvada, kurioje turėtų būti nurodyta, kiek sulaikytojo teiginiai atitinka objektyvius medicininės apžiūros rezultatus; tokioje išvadoje būtina nurodyti visus asmens perdavimo metu nustatytus asmens sužalojimus;
- išvadoje aprašomi papildomų apžiūrų rezultatai, išsamios specializuotų konsultacijų išvados, sužalojimų gydymo aprašai, ir bet kokios kitos atliktos kitos procedūros;
- bet kokių apžiūrų rezultatai, įskaitant sulaikyto asmens pareiškimus, sveikatos priežiūros specialisto išvados turi būti perduoti sulaikytiems asmenims, ir, atskirai paprašius, jų teisininkams;
- jeigu registruojami bet kokie sužeidimai, kurie atitinka sulaikyto asmens pareiškimus dėl netinkamo elgesio (arba, netgi nesant jokių pareiškimų, sužalojimai rodo, kad su sulaikytu asmeniu galėjo būti netinkamai elgiamasi), tokios išvados turėtų būti pateiktos atitinkamam prokurorui, nepriklausomai nuo asmens noro;
- policijos areštinėje dirbantiems sveikatos priežiūros darbuotojams organizuojamas specialus mokymas. Tokio mokymo programa turėtų ugdyti įgūdžius dirbti su dokumentais, interpretuoti sužeidimus, gerai suprasti ataskaitų teikimo ir procedūrų specifiką, taip pat specialistai turėtų būti mokomi apklausti asmenis, su kuriais galėjo būti netinkamai elgiamasi;
- su sveikatos priežiūra nesusiję teisėtvarkos institucijų darbuotojai turi teisę susipažinti su medicinine informacija griežtai vadovaujantis „būtina žinoti“ principu, ir leidžiant jiems susipažinti tik su ta informacija, kuri būtina siekiant užkirsti kelią pavojui sulaikytajam ar kitiems asmenims. Leidimas sveikatos priežiūros pareigū nevykdantiems darbuotojams susipažinti su informacija apie diagnozę, arba sulaikyto asmens pareiškimais dėl jo sužeidimų negali būti pateisinamas.

Siekiant sveikatos priežiūros darbuotojų nepriklausomumo CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms svarstyti galimybę perkelti areštinėje dirbančius sveikatos priežiūros specialistus į Sveikatos apsaugos ministerijos pavaldumą (21 punktas).

Policijos areštinės bendruomenės slaugytojo funkcijas nustato Lietuvos medicinos norma MN 129:2004 „Teritorinės policijos įstaigos areštinės medicinos punktas (kabinetas)“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. V-8 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 129:2004 „Teritorinės policijos įstaigos areštinės medicinos

³ Areštinės, kuriose nėra etatinių sveikatos priežiūros darbuotojų, galėtų šį reikalavimą įvykdyti kreipęsi į išorines medicinos įstaigas.

punktas (kabinetas)“ patvirtinimo“. Vadovaujantis šios medicinos normos 18.1 papunkčiu, medicinos punkto bendruomenės slaugytojas privalo apžiūrėti naujai į policijos areštinę atvykusius asmenis ir, jiems sutikus, įvertinti jų sveikatos būklę.

Visos pateiktos rekomendacijos dėl asmenų medicininės apžiūros, o būtent dėl į policijos areštinę uždaromų ar gražinamų atlikus ikiteisminio tyrimo ar kitus veiksmus asmenų apžiūrų, jų apžiūrų rezultatų fiksavimo, esant būtinumui, šių duomenų perdavimo sveikatos priežiūros specialistams, dėl medicininių apžiūrų konfidencialumo, medicininių apžiūrų ataskaitų pildymo, yra įgyvendinamos.

Pažymėtina, kad pacientų teisių ir asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybės požiūriu nėra svarbus sveikatos priežiūros paslaugų, teikiamų asmenims, laikomiems policijos areštinėse, organizatoriaus teisinis statusas ir šias paslaugas teikiančių sveikatos priežiūros specialistų pavaldumas, kadangi šių paslaugų teikimo kokybei, pacientų teisių užtikrinimui ir šias paslaugas teikiantiems asmenims taikomi vienodi reikalavimai, kurie nepriklauso nuo minėtų paslaugų teikėjo.

Visoms asmens sveikatos priežiūros įstaigoms ir visiems sveikatos priežiūros specialistams, teikiantiems asmens sveikatos priežiūros paslaugas pacientams, taip pat ir laikomiems policijos areštinėse, taikomi tokie patys paslaugų reikalavimai, t. y. paslaugos teikiamos patalpose, atitinkančiose higienos normų reikalavimus, paslaugas teikiantys slaugytojai turi turėti atitinkamas slaugos praktikos licencijas, jie privalo nuolat tobulinti savo profesinę kvalifikaciją ir periodiškai teikti informaciją apie savo praktiką ir kvalifikacijos tobulinimą Valstybinei akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybai prie Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – VASPVT), turėti ir naudoti tik teisės aktų reikalavimus atitinkančias medicinos priemones (prietaisus). Visi pacientai, įskaitant ir laikomus policijos areštinėse, turi tas pačias jų kaip pacientų teises, o šių teisių užtikrinimą, kaip ir visų asmens sveikatos priežiūros įstaigų, įskaitant policijos areštines, taip pat teikiamų paslaugų priežiūrą vykdo VASPVT.

Mažesnėse policijos areštinėse yra atsisakyta bendruomenės slaugytojų pareigybių ir sudarytos sutartys su valstybės arba savivaldybių asmens sveikatos priežiūros įstaigomis dėl būtinų medicininės priežiūros paslaugų policijos areštinėse laikomiems asmenims teikimo.

Didesnėse policijos areštinėse nuolat būdi bendruomenės slaugytojai. Pažymėtina, kad ir šiose policijos įstaigose laikomiems asmenims nėra jokių apribojimų, esant būtinybei, dėl jiems reikalingų sveikatos priežiūros paslaugų gavimo kreiptis į valstybės arba savivaldybių asmens sveikatos priežiūros įstaigose dirbančius sveikatos priežiūros specialistus ir gauti kvalifikuotas sveikatos priežiūros paslaugas / medicininę pagalbą.

Prašymas pateikti informaciją

- **Komitetas norėtų gauti Lietuvos valdžios paaiškinimus apie Lietuvoje taikomas tęstinio gydymo taikant metadono terapiją procedūras, taip pat šiame kontekste pabrėžia, kad dažniausiai į metadono (ar kitokio opioidų agonisto) programą įtrauktiems asmenims turėtų būti užtikrinta galimybė tęsti gydymą būnant policijos areštinėje (22 punktas)**

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo, kuriame nustatyta, kad suimtiesiems ir nuteistiesiems asmenims turi būti užtikrintas tokios pat kokybės ir lygio gydymas kaip ir laisvėje esantiems asmenims, nuostatas, farmakoterapijos opioidiniais vaistinėmis preparatais gydymas nuo 2007 m. taikomas ir policijos areštinėse. Siekiant užtikrinti sveikatos priežiūros paslaugų tęstinumą įvairių žinybų sveikatos priežiūros įstaigose, sergančiam priklausomybe nuo narkotikų asmeniui patekus į policijos areštinę ir pranešus apie dalyvavimą farmakoterapijos opioidiniais vaistinėmis preparatais programoje yra sudaromos sąlygos vaistą vienkartinėmis dozėmis perduoti iš asmens sveikatos priežiūros įstaigos, kurioje tas asmuo gydėsi, į policijos areštinę.

Pažymėtina, kad asmenų, sergančių priklausomybe nuo opioidų, tęstinis gydymas metadonu, skiriant santykinai stabilias opioidinių vaistinių preparatų dozes, siekiant maksimaliai normalizuoti paciento fizinę ir psichikos būseną, yra taikomas visose šalies policijos areštinėse.

Rekomendacijos

- **CPT ragina Lietuvos institucijas imtis priemonių neatidėliotinai užtikrinti, kad visi asmenys, kurie dėl bet kokių priežasčių buvo sulaikyti policijos, būtų nedelsiant informuoti apie jų teises nuo pat laisvės apribojimo pradžios (t. y. nuo pat to momento, kai asmuo privalo pasilikti policijos įstaigoje). Tai turėtų būti užtikrinta suteikiant sulaikytam asmeniui aiškią informaciją žodžiu jo sulaikymo metu, o vėliau, pasitaikius pirmajai progai (tik pristčius asmenį į policijos įstaigos patalpas) įteikiant rašytinį dokumentą, kuriame paprasta ir suprantama kalba išaiškintos asmens teisės. Toks dokumentas turi būti sudarytas atitinkamomis kalbomis. Ypač būtina imtis priemonių užtikrinti, kad sulaikyti asmenys faktiškai galėtų suprasti savo teises, o policijos pareigūnai privalo tuo įsitikinti (23 punktas).**

BPK 21 straipsnio 4 dalyje nurodytos sulaikyto asmens teisės ir pareigos, apie kurias, asmenį sulaikius, jis turi būti informuojamas. Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos parengė pavyzdinį Policijos areštinės vidaus tvarkos aprašą, kuriame yra įvardytos pagrindinės į policijos areštines uždaromų asmenų teisės, pareigos, draudimai ir apribojimai. Šis aprašas yra išverstas į anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbas ir pateiktas visoms policijos įstaigoms. Su savo teisėmis, jiems suprantama kalba, sulaikyti asmenys yra supažindinami pasirašytinai.

- **CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms reikalauti sudaryti apklausų garso ar vaizdo įrašus visoje šalyje, ypač atsižvelgiant į svarbų tokių įrašų vaidmenį apsaugant sulaikytus asmenis nuo netinkamo elgesio.⁴ (24 punktas).**

BPK 179 straipsnyje „Tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimas“ pareigūnui yra suteikta teisė, bet ne prievolė filmuoti ar kitokiu būdu fiksuoti tyrimo veiksmus, taip pat ir įtariamųjų apklausas. Dauguma policijos areštinėse esančių apklausos kambarių turi įrengtas vaizdo stebėjimo kameras, kuriomis daromas apklausos vaizdo ir garso įrašas.

Siekiant įgyvendinti pateiktą rekomendaciją, 2017 m. bus išsiaiškintas poreikis ir galimybės įrengti vaizdo stebėjimo kameras visuose policijos areštinėse esančiuose apklausos kambariuose.

Laikymo suėmimo sąlygos

Rekomendacijos

- **CPT rekomenduoja imtis priemonių užtikrinti, kad visose policijos areštinėse:**
 - **kameroose esantys tualetai būtų visiškai atskirti pertvaromis (t. y. nuo grindų iki lubų);**
 - **visose kameroose įrengta skambučio sistema;**
 - **visi sulaikytieji ilgesniam nei 24 val. laikotarpiu, turėtų galimybę pasinaudoti dušu.**

Komitetas taip pat pakartoja savo rekomendaciją imtis tinkamų priemonių, kad 24 val. ar ilgesniam laikui sulaikytiems asmenims būtų sudaryta galimybė bent vieną valandą pasportuoti tinkamo dydžio sporto aikštelėje. Utenos miesto policijos areštinės sporto aikštelė turėtų būti rekonstruota, kad ją pasiektų daugiau dienos šviesos.

⁴ Taip galima sudaryti išsamius garso ir vaizdo įrašus, kurie gali labai padėti atliekant tyrimą dėl kaltinimų netinkamų elgesiu su sulaikytaisiais. Tai atitinka tiek asmenų, su kuriais buvo netinkamai elgiamasi, tiek pareigūnų, kurie gali būti tokio elgesiu kaltinami, interesus. Elektroniniai policijos atliekamųjų apklausų įrašai atima galimybę iš kurios nors pusės paneigti savo ankstesnius patarimus.

Galiausiai, Komitetas rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijas nustoti naudoti mažas, tamsias (apie 5 kv. m.), nevėdinamas „karcerio“ tipo kameras, kokias delegacijos nariai matė Marijampolės areštinėje (29 punktą).

Dėl policijos areštinės kameroje esančių sanitarinio mazgo sienelių. Vadovaujantis Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m. sausio 12 d. įsakymu Nr. 5-V-31 „Dėl Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002 m. liepos 10 d. įsakymo Nr. 380 „Dėl Teritorinių policijos įstaigų areštinių saugos ir eksploatavimo reikalavimų patvirtinimo“ pakeitimo“ (toliau – Reikalavimai), pakeistas Reikalavimų 29 punktą, kuriame nustatyta, kad areštinės kameroje turi būti įrengtas sanitarinis mazgas su ne žemesne kaip 160–180 cm aukščio atskiriamąja pertvara (anksčiau buvo 120–130 cm aukščio) ir varstomomis 120 cm durimis (anksčiau reikalavimo įrengti duris nebuvo). Sanitarinių mazgų sienelėms paaukštinti ir durims įrengti policijos įstaigoms yra numatytos lėšos. Rekomendacija dėl šių sienelių paaukštinimo iki lubų bus įgyvendinama ateityje, projektuojant naujas policijos areštines.

Dėl iškvietimo mygtukų areštinių kameroje įrengimo. Vadovaujantis pirmiau nurodytu Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu, buvo pakeistas Reikalavimų 80 punktą, kuriame numatyta, kad policijos areštinėse yra įrengiama nuotolinio asmenų stebėjimo sistema – vaizdo stebėjimo (areštinės kameroje įrengiamos vaizdo stebėjimo kameros su filmavimo galimybe) ir ryšio tarp areštinės kameroje laikomų asmenų ir policijos areštinės (policijos komisariato) budėtojo (su policijos areštinės (policijos komisariato) budėtoju, stebinčiu areštinės kameras vaizdo monitoriuje, susisiekti skirtos telefonspynės) sistemos. Areštinės kameroje esančios vaizdo stebėjimo kameros turi būti įrengiamos taip, kad vykdant stebėjimą (filmavimą) nebūtų stebima (filmuojama) sanitarinio mazgo zonos vidinė dalis. Ši nuostata taikoma naujai statomoms ar rekonstruojamoms policijos areštinėms. Pažymėtina, kad tokia sistema yra įrengta naujai pastatytoje Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinėje, taip pat bus įrengta naujoje Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinėje.

Dėl į policijos areštinę uždarytų asmenų galimybės per 24 val. pasinaudoti dušu. Vadovaujantis Taisyklių 59 punktu, ne rečiau kaip kartą per savaitę areštantams turi būti suteikta galimybė pasinaudoti dušu. Naujai į policijos areštinę uždarytiems areštantams ar iš kitų laisvės apribojimo vietų atvykusiems areštantams, jei jie pageidauja, tą pačią dieną, o esant dideliui skaičiui areštantų ar šiems atvykus vakare (po 22 val.) – ne vėliau kaip kitą dieną sudaroma galimybė pasinaudoti dušu.

Dėl Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinės pasivaikščiojimų kiemelio rekonstravimo, siekiant, kad į jį patektų daugiau dienos šviesos. Bus atliekamas Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinės kapitalinis remontas. Šiuo metu yra pritarta šios areštinės kapitalinio remonto projektavimo užduočiai ir skelbiamas konkursas projektui parengti. Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinės kapitalinio remonto projektą planuojama parengti iki 2017 m. pabaigos. Rengiant areštinės kapitalinio remonto projektą bus atsižvelgta ir į pateiktą rekomendaciją dėl pasivaikščiojimo kiemelio. Atsižvelgiant į tai, kad policijos areštinėje asmenys yra laikomi itin trumpą laiko tarpą, kurio metu dalyvauja ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikime arba bylos nagrinėjime teisme ir nedelsiant grąžinami į tardymo izoliatorių, papildomai įrenginėti specialios sporto aikštelės, kuriose policijos areštinėse laikomi asmenys galėtų sportuoti, yra netikslinga.

Dėl Marijampolės apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinės karcerio nenaudojimo. Visos, mažesnės, nei 5 kv. m. ploto kameros (karceriai), nebenaudojamos asmenims laikyti.

- **CPT ragina Lietuvos institucijas įgyvendinti planus dėl naujos Vilniaus miesto policijos areštinės ir prašo pateikti daugiau išsamesnės informacijos apie planuojamą naują pastatą (kiek asmenų, aukštų planai, numatomi darbuotojai, ir t.t.) (30 punktą).**

Parengtas ir suderintas naujos 100 vietų Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinės statybos projektas, artimiausiu metu bus pradėti statybos darbai, kuriuos numatyta užbaigti iki 2020 m.

Numatoma, kad naujoje Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinėje dirbs nuo 35 iki 45 policijos pareigūnų. Naujoji policijos areštinė bus įrengta cokoliniame ir pirmame aukštuose, antrame aukšte bus įrengti pasivaikščiojimo kiemeliai (pastato aukštų planai pateikiami Ataskaitos 1 priede).

- **Komitetas norėtų dar kartą pareikšti savo nuomonę, kad policijos areštinės nėra patalpos, tinkamos laikyti asmenis ilgiau, nei numatyta pagal laikino sulaikymo tvarką, t. y. 48 val., nors iki šiol taip laikomi asmenys, kuriems skirtas suėmimas. Būtina trumpinti buvimo areštinėje laiką, o galutinis tikslas būtų šios praktikos iš viso atsisakyti (žr. pirmiau esantį 10 punktą). Kol tai neįgyvendinta, suimtiesiems, laikomiems policijos areštinėje, reikėtų pasiūlyti kokios nors veiklos (31 punktas).**

Dėl į policijos areštines uždarytų asmenų užimtumo. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 2 straipsnio 2 dalimi, suimtųjų perkėlimo į policijos areštines procesiniams veiksams atlikti ar dėl bylų nagrinėjimo teisme terminas sutrumpintas iki 5 parų. Pažymėtina, kad minėti asmenys į policijos areštines yra perkeliama tam, kad su jais būtų dirbama, t. y. didesnę laiko dalį jie ir taip būna užimti (procesiniai veiksmai, teisminis bylų nagrinėjimas), be to, atlikus visus numatytus veiksmus, jie paprastai išvežami į tardymo izoliatorius ir nepraėjus 5 paroms. Atsižvelgdami į tai, spręsti klausimą dėl papildomo į policijos areštines uždarytų asmenų užimtumo yra netikslinga.

KALĖJIMAI

Ižanginės pastabos

Rekomendacijos

- **Pirmiausiai CPT delegacija norėtų teigiamai vertinti Lietuvos institucijų pastangas mažinti laisvės atėmimo įstaigose bausmę atliekančių asmenų skaičių. Delegacijos lankymosi metu iš viso buvo 7 004 įkalintieji asmenys (palyginti su 9 754, lankymosi 2012 m. metu).⁵ Be to, Komitetas teigiamai vertina sumažėjusį asmenų, kuriems skirtas suėmimas, skaičių (nuo 1 304 (2012 m.) iki 611 (2016 m.)). Komitetas rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms toliau tęsti pastangas dėl laisvės atėmimo įstaigose bausmę atliekančių asmenų ir asmenų, kuriems skirtas suėmimas, skaičiaus mažinimo (35 punktas)**

Kryptingi baudžiamosios politikos pokyčiai, įvykę 2012 – 2016 metais ir toliau lemia sistemingą laisvės atėmimo įstaigose laikomų asmenų skaičiaus mažėjimą. Minėti pakeitimai prisidėjo tiek prie dažnesnio alternatyvių laisvės atėmimui bausmių skyrimo (pavyzdžiui, per 2014 m. terminuotos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas 20,6 proc. asmenų; per 2015 m. – 26 proc. asmenų; o per 2016 m. – 28,9 proc. asmenų.), tiek ir prie retesnio realaus laisvės atėmimo bausmės taikymo (2014 m. atlikti realią laisvės atėmimo bausmę buvo skirta 4029 asmenims, 2015 metais – 2362 asmenims, o 2016 metais – 1898 asmenims).

Lyginant su delegacijos lankymosi Lietuvoje metu (2016 m. rugsėjo mėn.) buvusiu suimtųjų ir nuteistųjų skaičiumi, jis sumažėjo dar apie 5 proc. (2017 m. rugsėjo 1 d. duomenimis buvo laikomi 6101 nuteistasis ir 527 suimtieji).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2018 m. I pusmetyje planuoja peržiūrėti esamų teisinių instrumentų, skirtų mažinti laisvės atėmimo bausmės taikymą, praktiką ir sukurti naujas alternatyvas laisvės atėmimui, o taip pat organizacinėmis priemonėmis ieškoti būdų, kurie prisidėtų prie tolesnio laisvės atėmimo įstaigose laikomų asmenų skaičiaus mažėjimo. Šiuo metu Lietuvos teisės institutas atlieka mokslinį tyrimą dėl institutų (probacijos, bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu) tobulinimo ir naujų laisvės atėmimo alternatyvų diegimo galimybių ir rengia konkrečius siūlymus Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai.

- **Pagal naująją programą iki 2022 m. Lietuvoje bus šešios laisvės atėmimo įstaigos. Pagrindiniai programos tikslai yra pastatyti naujas laisvės atėmimo įstaigas Vilniuje, Šiauliuose, Klaipėdoje ir Panevėžyje, uždaryti Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą, kuris bus perkeltas į naujas patalpas Pravieniškėse. Be to, pagal programą numatyta iš dalies rekonstruoti Marijampolės pataisos namus (ir galiausiai, juos uždaryti ne anksčiau nei 2022), taip pat iš dalies rekonstruoti Alytaus pataisos namus. CPT ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis ryžtingų žingsnių šiuos planus pasiekti. (36 punktas)**

Modernizuojant laisvės atėmimo įstaigas, įgyvendintos (įgyvendinamos) šios priemonės:

- Laisvės atėmimo vietų ligoninė perkelta į naujas patalpas Pravieniškėse (2016 m. rugpjūtis);
- Marijampolės pataisos namų nuteistųjų bendrabutis rekonstruotas į kamerų tipo patalpas (2017 m. gegužė);
- Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos 3-iojo sektoriaus bendrabutinio tipo gyvenamosios patalpos rekonstruojamos į kamerų tipo gyvenamąsias patalpas. Darbus planuojama baigti 2017 m. gruodžio mėn.;
- įrengti statomos naujos laisvės atėmimo įstaigos Šiauliuose išorės komunikacijų tinklai ir pastatyti perimetro aptvėrimai (maskuojanti ir pagrindinė tvoros). Visus šios įstaigos statybos darbus planuojama baigti iki 2021 m. ir į naują 600 vietų laisvės atėmimo įstaigą, visų pirma, perkelti šiuo metu Šiaulių tardymo izoliatoriuje laikomus asmenis;

⁵ Įkalintųjų asmenų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų sumažėjo nuo 330 (2012 m.) iki 254 (2016 m.), žr. <http://www.prisonstudies.org/country/lithuania>.

- atliekamas Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo Antrojo korpuso pietinio sparno (buvusios Laisvės atėmimo vietų ligoninės patalpos) remontas. Šiose patalpose planuojama iki 2019 m. papildomai įrengti 83 vietas suimtiesiems laikyti;
- baigti Alytaus pataisos namų bendrabutinio tipo gyvenamųjų patalpų rekonstravimo į kamerų tipo gyvenamąsias patalpas projektavimo darbai. Rekonstrukcijos darbus planuojama pradėti 2017 m. pabaigoje.

Gavus 2014-2021 m. Norvegijos finansinio mechanizmo paramos lėšas, 2018 m. planuojama pradėti naujos 210 vietų pataisos įstaigos projektavimo darbus. Tikimasi, kad ši nauja laisvės atėmimo įstaiga pradės veikti 2022 metais.

Kitų naujų laisvės atėmimo įstaigų (Vilniuje, Klaipėdoje, Panevėžyje) poreikis, atsižvelgiant į ženkliai sumažėjusį suimtųjų ir nuteistųjų skaičių, bus vertinamas vėliau, tačiau jų statybos darbai turėtų prasidėti pabaigus nurodytų laisvės atėmimo įstaigų statybos / rekonstrukcijos darbus.

- **Komitetas taip pat pastebėjo, kad tam tikrų žingsnių buvo imtasi Marijampolės pataisos namuose (ir planuojama Alytaus pataisos namuose) atsisakyti didelių bendrabučių sistemos ir pradėti pereiti prie nedidelių gyvenamųjų patalpų tipo kompleksų.⁶ Kaip CPT ne kartą anksčiau yra minėjęs, ir kaip buvo dar kartą patvirtinta per 2016 m. vizitą Lietuvoje laisvės atėmimo įstaigose didelėse gyvenamosiose patalpose dažnai susiformuoja subkultūros, kuriose kyla didelė konfliktų tarp įkalintų asmenų ar grasinimų rizika.⁷ Todėl, Komitetas skatina Lietuvos valdžios institucijas paspartinti dviejų pirmiau nurodytų laisvės atėmimo įstaigų rekonstrukcijos planų įgyvendinimą (jeigu reikia, pradėti kitų laisvės atėmimo įstaigų rekonstrukcijos darbus), dideles bendrabučio tipo patalpas pakeisti nedideliais nameliais (37 punktas)**

2017 m. gegužės 5 d. rekonstruotose Marijampolės pataisos namų patalpose įrengtose vienvietėse – trivietėse kameroje jau apgyvendinti 87 nuteistieji. Be to, iki 2017 m. gruodžio mėn. kamerinio tipo patalpos bus įrengtos rekonstruotose Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos 3-iojo sektoriaus nuteistųjų gyvenamąsias patalpas. Naujai įrengtose vienvietėse – keturvietėse kameroje bus apgyvendinti 364 nuteistieji.

Iki 2017 m. pabaigos planuojama pradėti Alytaus pataisos namų nuteistųjų bendrabučio rekonstrukcijos į 199 vietų kamerų tipo patalpas darbus.

2016 m. buvo atidaryti 4 nauji pusiaukelės namai prie Vilniaus, Alytaus, Marijampolės ir Pravieniškių pataisos įstaigų, kuriuose atskirose vienvietėse – keturvietėse gyvenamosiose patalpose gali būti apgyvendinama iki 80 nuteistųjų.

- **CPT dar kartą ragina valdžios institucijas padidinti vienam nuteistajam skiriamo ploto standartą bent jau iki 4 kv. m. daugiavietėse kameroje (neskaičiuojant tualetu užimamo ploto), ir iki 6 kv. m. vienvietėje kameroje. Atitinkamai turėtų būti peržiūrėti visose laisvės atėmimo įstaigose nuteistiesiems skirti gyvenamosios patalpos plotai (38 punktas)**

Minimalus vienam įkalintam asmeniui turinčio tekti gyvenamojo ploto standartas buvo nustatytas 2010 m., kai bendras įkalintų asmenų skaičius siekė apie 9000 asmenų. Atsižvelgiant į tai, kad, lyginant su minėtu skaičiumi, šiuo metu nuteistųjų skaičius yra sumažėjęs 28 proc., o suimtųjų – 55 proc., jiems šiuo metu faktiškai tenka CPT rekomenduojamas minimalus gyvenamasis plotas, o kai kuriose laisvės atėmimo įstaigose – net didesnis už Komiteto rekomenduojamą minimalų plotą.

Naujai rekonstruotose ir statomose laisvės atėmimo įstaigose suimtųjų/nuteistųjų gyvenamosios patalpos įrengiamos taip, kad vienam asmeniui, laikomam vienvietėje kameroje tektų ne mažiau,

⁶ Taip pat žr. 48 ir 51 punktus.

⁷ Taip pat žr. toliau esantį 44 punktą

kaip 7 kv. m. gyvenamojo ploto, o vienam asmeniui, laikomam daugiavietėje kameroje – ne mažiau, kaip 6 kv. m. gyvenamojo ploto.

Netinkamas elgesys

Rekomendacijos

- **CPT norėtų, kad Panevėžio pataisos namų ir Kauno tardymo izoliatoriaus darbuotojams būtų priminta, kad žodinė nuteistųjų prievarta yra draudžiama ir už tai bus baudžiama (39 punktas)**

Siekiant nustatyti dar aiškesnius ir nedviprasmiškus prievartos ir specialiųjų priemonių panaudojimo pagrindus, kad būtų išvengta perteklinio prievartos (tiek fizinės, tiek ir psichinės) panaudojimo atvejų, 2017 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiuose Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto pakeitimuose nustatyti aiškūs kriterijai, kuriems esant pareigūnams leidžiama prieš suimtuosius ir nuteistuosius naudoti psichinę arba fizinę prievartą.

2017 m. vykusių Panevėžio ir Kauno laisvės atėmimo įstaigų darbuotojų tarnybinių mokymų metu personalui dar kartą akcentuota, kad neleistinas elgesys su nuteistaisiais ir suimtaisiais yra netoleruojamas, o už tokius veiksmus šių įstaigų darbuotojai neišvengs atsakomybės.

Komitetas rekomenduoja, kad Alytaus ir Marijampolės pataisos namų darbuotojai imtūsi atitinkamų žingsnių užkirsti kelią pareigūnų piktnaudžiavimui jų tarnybine padėtimi ir netinkamam elgesiui. Laisvės atėmimo įstaigų personalo mokymo metu darbuotojams turi būti išaiškinta, kad netinkamas elgesys su įkalintais asmenimis yra nepriimtinas, ir bus atitinkamai baudžiamas (40 punktas)

2016 m. Alytaus pataisos namų pareigūnams iš viso surengti 710 mokymų, skirtų jų profesinei kvalifikacijai tobulinti (įskaitant mokymus žmogaus teisių apsaugos ir netinkamo elgesio su nuteistaisiais prevencijos temomis). Šiuose mokymuose dalyvavo 260 iš įstaigoje dirbančių 294 darbuotojų (88 proc.). Marijampolės pataisos namuose atitinkamai surengti 462 mokymai, kuriuose dalyvavo 216 iš 282 įstaigos darbuotojų (76 proc.).

2016 m. vasario 1 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centre pradėta vykdyti Pataisos pareigūno modulinė profesinio mokymo programa, pagal kurią mokymo trukmė – 10 mėnesių. Šioje programoje žmogaus teisių apsaugos temoms skiriama 18 akademinė valandų.

2014 – 2016 m. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau – Kalėjimų departamentas), įgyvendindamas Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis finansuojamą programą LT14 „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“, vykdė projektą „Įkalinimo įstaigų personalo kompetencijų stiprinimas, skiriant daugiau dėmesio įkalintų asmenų mokymui. Vykdamas projektą, kartu su partneriais – Norvegijos pataisos pareigūnų akademija, parengta 16 mokymo programų laisvės atėmimo įstaigų darbuotojų profesionalumui didinti ir apmokyta 1515 darbuotojų.

Įgyvendinant šią rekomendaciją Alytaus ir Marijampolės pataisos namų vadovams dar kartą akcentuota jų pareiga pataisos pareigūnų instruktažų metu nuolat priminti apie tinkamo, humaniško ir teisės aktais pagrįsto elgesio su nuteistaisiais būtinybę, atsakomybę už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi ir netinkamą elgesį, į pareigūnų mokymo planus įtraukti temas apie jėgos ir specialiųjų priemonių naudojimo teisinius pagrindus, ribas ir atsakomybę už šių ribų peržengimą naudojant jėgą. Atitinkamo pobūdžio temos įtrauktos į Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro vykdomo pareigūnų profesinio mokymo ir kvalifikacijos kėlimo planus.

Prašymas pateikti informaciją

- **CPT norėtų sužinoti, ar dėl Viešojo saugumo tarnybos ir Kalėjų departamento prevencinės grupės pareigūnų netinkamo elgesio buvo pradėti kokie nors vidaus ir (arba) baudžiamieji tyrimai, ir jeigu tokie tyrimai buvo atliekami, kokia jų baigtis (41 punktas)**

Visais atvejais, kai prieš suimtuosius (nuteistuosius) yra panaudojamos specialiosios priemonės ar kovinių imtynių veiksmai, taip pat ir tais atvejais, kai suimtieji (nuteistieji) teigia, kad prieš juos buvo panaudotos specialiosios priemonės ar kovinių imtynių veiksmai, atliekami tarnybiniai tyrimai. Jei po tokių tyrimų nustatoma, kad pareigūnų veiksmuose galimai buvo nusikalstamos veikos požymių, pradedami ir ikiteisminiai tyrimai.

2017 m. buvo gauti keturių Marijampolės pataisos namuose bausmę atliekančių nuteistųjų skundai dėl to, kad Viešojo saugumo tarnybos ir Kalėjų departamento Prevencinės grupės pareigūnai prieš juos galimai neteisėtai panaudojo specialiąsias priemones. Visais atvejais (2017 m. kovo 3 d. tarnybinio tyrimo išvada Nr. 63/05-4 ir 2017 m. rugpjūčio 8 d. tarnybinio tyrimo išvados Nr. 63/05-33, Nr. 63/05-34 ir Nr. 63/05-35) buvo nustatyta, kad prieš šiuos nuteistuosius jokios specialiosios priemonės iš viso nebuvo panaudotos.

2016 m. Kybartų pataisos namuose buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas Nr. 03-2-00453-16 dėl galimo Viešojo saugumo tarnybos ir Kalėjų departamento Prevencinės grupės pareigūnų piktnaudžiavimo tarnyba (galimai netinkamo elgesio su nuteistaisiais). Šį ikiteisminį tyrimą atliko Marijampolės apskrities vyriausiasis policijos komisariatas, tačiau, nenustačius nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, prokuroro sprendimu šis ikiteisminis tyrimas 2017 m. balandžio 5 d. buvo nutrauktas.

2017 m. liepos 10 d. pagal trijų Alytaus pataisos namuose bausmę atliekančių nuteistųjų pareiškimus įstaigos Kriminalinės žvalgybos skyriuje pradėtas ikiteisminis tyrimas Nr. 02-0-00024-17 dėl galimai perteklinio jėgos naudojimo prieš nuteistuosius Kalėjų departamento Prevencinės grupės pareigūnams atliekant kratas Alytaus pataisos kamerų tipo patalpose. Ikiteisminis tyrimas šiuo metu tęsiamas.

Rekomendacijos

- **CPT pakartoja savo rekomendacijas, kad Lietuvos valdžios institucijos imtųsi atitinkamų veiksmų atsižvelgdamos į pirmiau pateiktas pastabas (imtis reikalingų priemonių, kad įkalinti asmenys galėtų identifikuoti specialiųjų intervencinių grupių pareigūnus pagal aiškiai matomus ženklus ir identifikacijos numerį ant kiekvieno pareigūno uniformos/šalmo. Be to, visos specialiųjų intervencinių grupių intervencijos turi būti filmuojamos ir filmuota medžiaga saugoma tyrimo tikslais, o taip pat vėlesniam apibendrinimui, vertinimui ir mokymams) (42 punktas)**

Pareigūnų identifikavimo galimybė užtikrinama – kiekvienas pareigūnas, dėvintis specialią amuniciją, ant šalmo galinės dalies turi aiškiai matomą identifikavimo numerį. Įgyvendinant šią rekomendaciją, papildomai identifikavimo numeriai įrašyti ir ant šalmo priekinės dalies.

Laisvės atėmimo įstaigose įrengtomis vaizdo įrašymo priemonėmis yra nuolat filmuojamos tiek įstaigų vidaus patalpos, tiek ir įstaigų aplinka, todėl Prevencinės grupės pareigūnai ir jų atliekami veiksmai taip pat yra filmuojami.

2016 m. Kalėjų departamentas papildomai įsigijo ir laisvės atėmimo įstaigoms išdalino 58 vaizdo registratorius, šios įstaigos šiuo metu iš viso turi 191 vaizdo įrašymo priemonę, kurios naudojamos ir Prevencinės grupės pareigūnų atliekamiems veiksams filmuoti.

Visose laisvės atėmimo įstaigose yra patvirtintos Vaizdo registratorių naudojimo tvarkos. Siekdamas užtikrinti efektyvų filmavimo priemonių naudojimą ir vienodą šių priemonių naudojimo

visose laisvės atėmimo įstaigose tvarką, Kalėjų departamentas taip pat patvirtins bendrą Vaizdo registratorių naudojimo laisvės atėmimo įstaigose tvarkos aprašą. Šiame apraše nustatyta, kad vaizdo registratoriumi fiksuoti vaizdo įrašai saugomi skaitmeninėje laikmenoje ne trumpiau kaip 30 kalendorinių dienų nuo vaizdo fiksavimo datos. Tais atvejais, jei bus pradėti tyrimai dėl galimai netinkamo pareigūnų elgesio, vaizdo įrašai bus saugomi iki tokių tyrimų pabaigos.

Prašymas pateikti informaciją

- **Komitetui kelia abejonių Vidaus reikalų ministerijos viešojo saugumo tarnybos specialios paskirties padalinio dalyvavimo atliekant didelio masto kratas laisvės atėmimo įstaigose teisėtumas. Komitetas daro išvadą, kad pagalba į laisvės atėmimo įstaigų pareigūnams atliekant kratas kamerose nėra numatyta pagal Viešojo saugumo tarnybos įstatymą. CPT būtų dėkingas, jeigu Lietuvos valdžios institucijos pateiktų savo pastebėjimus šiuo klausimu (43 punktas)**

Atvejai, kai tvarkai laisvės atėmimo įstaigose palaikyti gali būti pasitelkiami Viešojo saugumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pareigūnai, nustatyti Lietuvos Respublikos baudų vykdymo kodekso 114 straipsnyje. Šios tarnybos pareigūnai pasitelkiami tvarkai laisvės atėmimo įstaigoje atkurti ir visuomenės saugumui užtikrinti tik tada, kai laisvės atėmimo įstaigoje susidaro ypatinga situacija (nuteistųjų riaušių, grupinio pasipriešinimo pataisos įstaigos apsaugai ir administracijai ar neteisėtų grupinių veiksmų, šiurkščiai pažeidžiančių pataisos įstaigos vidaus tvarką, įkaitų grobimo atvejais).

Viešojo saugumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pasitelkimo saugoti laisvės atėmimo įstaigas tvarka ir šių pareigūnų bei laisvės atėmimo įstaigų pareigūnų bendri veiksmai palaikant ir (ar) atkuriant viešąją tvarką laisvės atėmimo įstaigose yra nustatyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. balandžio 14 d. įsakymu Nr. 101/IV-119.

Atsižvelgiant į tai, Viešojo saugumo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pareigūnai laisvės atėmimo įstaigose kratų neatlieka ir šios praktikos griežtai laikomasi. Jų dalyvavimo funkcijos apsiriboja tik viešosios tvarkos užtikrinimu tuo metu, kai šias kratas atlieka pataisos pareigūnai, pasipriešinimo ir nepaklusnumo pataisos pareigūnams atvejų užkardymu bei prevencija.

Rekomendacijos

- **Atsižvelgiant į 44 ir 45 punktuose pateiktas pastabas, CPT rekomenduoja, kad Alytaus, Marijampolės ir Panevėžio pataisos namuose būtų pradėta taikyti veiksminga strategija smurto įkalintų asmenų tarpe sprendimui; pagal šią strategiją reikėtų investuoti daugiau resursų įdarbinant papildomą personalą ir skatinant darbuotojų profesionalumą (46 punktas)**

Marijampolės, Panevėžio pataisos namuose, o taip pat Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose ir Kauno tardymo izoliatoriuje 2017 m. įdiegtas dinaminės priežiūros modelis, kurio tikslas – padidinti nuteistųjų elgesio kontrolės veiksmingumą, sumažinti nuteistųjų nekontroliuojamą judėjimą už savo būriui priskirtos teritorijos ribų, geriau užkardyti nuteistųjų tarpusavio smurto atvejus, padėti nuteistiesiems vietoje išspręsti jiems rūpimus klausimus.

Esminiai dinaminės priežiūros privalumai:

- padidinamas įstaigoje dirbančių pareigūnų skaičius dienos metu ir poilsio bei švenčių dienomis;
- veiksmingesnė nuteistųjų, gyvenančių būrių teritorijose, judėjimo kontrolė ir patekimo į teritorijas, kuriose jiems neleidžiama lankytis, užkardymo galimybės;
- pareigūnams kylančių problemų išsprendimas vietoje (registracija pas gydytojus, pasimatymų laiko suderinimas bei pasimatymų suteikimas ir pan.).

Siekiant tinkamai pasirengti šio modelio įdiegimui, vyksta intensyvūs nurodytų įstaigų vadovybės ir jaunesniųjų pareigūnų įvadiniai mokymai (16 akad. val.), kurių metu įstaigų personalas supažindinamas su pagrindiniais dinaminės priežiūros taikymo pataisos įstaigoje principais. Atrinkus konkrečius dinaminę priežiūrą vykdysiančius jaunesnius pareigūnus, jie yra papildomai mokomi pagal Norvegijos pataisos pareigūnų akademijoje parengtą mokymų programą „Pareigūnų parengimas dirbti dinaminėje apsaugoje“ (40 akad. val.).

Informuojame, kad 2016 m. lapkričio – gruodžio mėn. tokie mokymai vyko Panevėžio pataisos namų pareigūnams, o 2017 m. – Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų, Kauno tardymo izoliatoriaus ir Marijampolės pataisos namų pareigūnams.

Panevėžio pataisos namuose dinaminės priežiūros modelis pilnai įdiegtas nuo 2017 m. sausio mėn. Dinaminės priežiūros pareigūnai postuose dirba dviem pamainomis po 8 pareigūnus. Darbo grafikas – po 12 val. nuo 9.00 iki 21.00 val. (3 darbo dienos ir 3 poilsio dienos). Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose ir Kauno tardymo izoliatoriuje dinaminės priežiūros modelis pilnai įdiegtas 2017 m. liepos mėn., Marijampolės pataisos namuose – 2017 m. rugsėjo mėn.

Kitose laisvės atėmimo įstaigose (Vilniaus, Alytaus pataisos namuose ir Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje) dinaminės priežiūros modelis 2017 m. įdiegtas tik tam tikruose lokalizuotuose sektoriuose, o pilnas (visos įstaigos apimtimi) šio modelio įdiegimas bus baigtas 2018 m.

Priemonių, skirtų personalo finansiniam motyvavimui stiprinti, taikymas nurodytas atsakant į 76 punkto rekomendaciją.

Sulaikymo sąlygos

a) materialinės sąlygos

Rekomendacijos

- **Atsižvelgiant į 48 – 52 punktuose pateiktas pastabas, CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms imtis priemonių:**
 - **sumažinti įkalintų asmenų skaičių pataisos įstaigose, užtikrinant, kad vienam įkalintajam būtų skirtas ne mažesnis nei 4 kv. m. gyvenamasis plotas daugiavietėse kamerose, ir bendrabučiuose (neskaičiuojant bet kokio sanitarinio mazgo užimamo ploto); taip pat žr. 38 punktą;**
 - **suremontuoti gyvenamąsias patalpas, ypač didelį dėmesį skiriant grindų, sienų ir lubų būklei;**
 - **užtikrinti švarą įkalintų asmenų gyvenamosiose patalpose, taip pat bendro naudojimo sanitariniuose mazguose Alytaus ir Marijampolės pataisos namuose;**
 - **pagerinti vėdinimą Kauno tardymo izoliatoriaus kamerose; visiškai atskirti kamerose esančius tualetus pertvarose iki pat lubų.**

Apskritai, žr. 36 ir 37 punktuose pateiktas rekomendacijas (53 punktas)

Kaip nurodyta atsakant į 38 punkto rekomendaciją, dėl ženkliai sumažėjusio suimtųjų (nuteistųjų) skaičiaus, šiuo metu jiems faktiškai tenka CPT rekomenduojamas minimalus gyvenamasis plotas, o kai kuriose laisvės atėmimo įstaigose – ir didesnis, nei Komiteto rekomenduojamas minimalus gyvenamasis plotas.

Naujai statomose (rekonstruojamose) laisvės atėmimo įstaigose sanitarinio mazgo patalpa yra visiškai atskiriama nuo kameros ploto. Tose laisvės atėmimo įstaigose, kuriose dėl ventiliacijos sistemos konstrukcijos ir kamerų išplanavimo nėra galimybių izoliuoti sanitarinio mazgo patalpą ir (ar) įrengti durų į šias patalpas, įrengiamos ne žemesnės kaip 1,5 m. atitvarai ir specialios atitraukiamos širmos.

2015 m. Marijampolės pataisos namuose buvo suremontuota 51 nuteistųjų gyvenamoji patalpa (1 684 kv. m.) ir 16 sanitarinių mazgų; 2016 m. – 37 gyvenamosios patalpos (1 013 kv. m.) ir 17 sanitarinių mazgų; 2017 m. – 2 gyvenamosios patalpos⁸ (86 kv. m.) ir 2 sanitariniai mazgai.

Alytaus pataisos namuose 2017 m. atlikti paprastojo remonto darbai, remontuojant kamerų tipo gyvenamąsias patalpas: laikino sulaikymo kamera (10,04 kv. m); 3 kameros (74,76 kv. m.).

Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime 2016 m. buvo suremontuotos 37 kameros (401,93 kv. m.) ir 12 pasivaikščiojimo kiemelių (232,34 kv. m.), o 2017 m. – 32 kameros (293,46 kv. m.) ir 10 pasivaikščiojimo kiemelių.

Visų laisvės atėmimo įstaigų vadovams nurodyta užtikrinti, kad įkalintų asmenų gyvenamosiose ir bendrojo naudojimo patalpose (įskaitant sanitarinius mazgus) būtų nuolat palaikoma švara, šios patalpos būtų tinkamai vėdinamos.

- **Komitetas pakartoja savo požiūrį, kad įkalintiems asmenims turėtų būti užtikrinta galimybė nusiprausti duše ne rečiau nei du kartus per savaitę, o jeigu reikia, ir dažniau.⁹ CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti įkalintiems asmenims galimybę nusiprausti duše atsižvelgus į pirmiau pateiktas pastabas (54 punktas)**

Didžioji dalis laisvės atėmimo įstaigose laikomų asmenų turi galimybę pasinaudoti dušu dažniau, nei rekomenduoja Komitetas. Pavyzdžiui, dirbantiems nuteistiesiems sudaromos sąlygos kiekvieną dieną po darbo nusiprausti duše. Karštas vanduo kiekvieną dieną taip pat yra tiekiamas įkalintoms moterims ir pusiaukelės namuose laikomiems asmenims, suimtiesiems ir nuteistiesiems sudaromos galimybės nusiprausti duše po sportinių renginių. Be to, teisingumo ministras nurodė įkalinimo įstaigų vadovams, kad visiems suimtiesiems ir nuteistiesiems būtų sudaryta galimybė nusiprausti duše ne rečiau, kaip du kartus per savaitę.

- **CPT rekomenduoja atitinkamoms Lietuvos institucijoms imtis priemonių užtikrinti tinkamą jo lankytose laisvės atėmimo įstaigose teikiamo maisto kokybę ir kiekį. Be to, būtina imtis neatidėliotinų priemonių suremontuoti virtuvę ir iširti kaltinimus maisto vagyste Alytaus ir Marijampolės pataisos namuose (55 punktas)**

2017 m. Marijampolės pataisos namų valgyklos patalpos suremontuotos, Alytaus pataisos namuose suremontuotos virtuvės patalpos ir skirtos lėšos valgyklos salės remontui. Valgyklos salė bus suremontuota iki 2017 m. pabaigos.

Kalėjimų departamento direktorius 2017 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. V-257 „Dėl valgiaraščių asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“ patvirtino naujus nuteistųjų (suimtųjų) valgiaraščius, kuriuose padidintas ryžių kruopų kiekis, visų daržovių salotų kiekis ir asortimentas, papildomai patvirtintas valgiaraštis veganams.

Visose laisvės atėmimo įstaigose yra vykdomas projektas „Žalioji oazė“ – įrengti daržai ir šiltnamiai, kuriuose įkalintiems asmenims sudaromos sąlygos patiems auginti daržoves ir prieskonius. Šiuo projektu minėti asmenys motyvuojami ne tik domėtis daržininkyste, bet ir papildyti savo maisto racioną.

Kalėjimų departamento Ūkio skyrius sustiprino maisto kokybės kontrolę laisvės atėmimo įstaigose. Kalėjimų departamento direktoriaus įsakymu sudaryta speciali grupė, kuri pagal grafiką vyksta į laisvės atėmimo įstaigas, susitinka su personalu, bendrauja su suimtaisiais (nuteistaisiais), tikrina jų buities sąlygas, maisto kiekius ir kokybę.

⁸ Neįskaičiuojant 32 kamerų, kurios naujai įrengtos rekonstruojant visą nuteistųjų bendrabučio pastatą.

⁹ Žr. Europos kalėjimų taisyklių 19.4 punktą: „Turi būti įrengta tinkama įranga tam, kad kiekvienas įkalintas asmuo galėtų prausti klimatinės sąlygas atitinkančioje temperatūroje, jei įmanoma, kiekvieną dieną, tačiau ne rečiau kaip du kartus per savaitę (arba dažniau, jei reikalinga) tam, kad būtų užtikrinti higienos reikalavimai.“

Alytaus pataisos namuose 2016 – 2017 m. nebuvo užfiksuota vagysčių iš įstaigos nuteistųjų virtuvės atvejų.

Marijampolės pataisos namuose 2016 m. vagysčių iš įstaigos nuteistųjų virtuvės nebuvo užfiksuota, o 2017 m. buvo užfiksuoti 2 vagystės iš nuteistųjų virtuvės atvejai ir dėl jų atlikti tarnybiniai tyrimai. Pirmu atveju, kai iš valgyklos buvo pavogta 7 kg maltos mėsos ir 2,5 kg ryžių – buvo nubaustas virtuvės pagalbinis darbininkas, apskaitininkas ir valytojas. Visi šie darbuotojai (nuteistieji) buvo atleisti iš darbo, jiems skirtos ir drausminės nuobaudos. Antru atveju, kai iš valgyklos buvo pavogta 31 kg mėsos, – buvo nubaustas virtuvės pagalbinis darbininkas (nuteistasis), kuris taip pat atleistas iš pareigų ir jam skirta drausminė nuobauda.

b) režimas

Rekomendacijos

- **Įvertinęs režimus, Komitetas pakartotinai ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis ryžtingų žingsnių parengti užimtumo programas tiek pataisos įstaigose, tiek tardymo izoliatoriuose esantiems asmenims. Tikslas būtų užtikrinti, kad įkalinti asmenys galėtų gana didelę dienos dalį (8 val. ar daugiau) praleisti ne kameroje, užsiimti prasminga veikla (dirbtų, mokytųsi, sportuotų ir t.t.), pritaikyta atsižvelgiant į kiekvieno įkalinto asmens kategoriją (pilnamečiai suimtieji arba nuteistieji, nuteistieji iki gyvos galvos, nuteistosios moterys ir kt.) (58 punktas)**

Dirbančių ir (ar) besimokančių įkalintų asmenų skaičius sistemingai didėja (pavyzdžiui, 2015 m. dirbo 33,1 proc., o mokėsi 30 proc. visų laisvės atėmimo įstaigose laikomų asmenų, o 2016 m. dirbo jau 37 proc., o mokėsi – net 35,7 proc. įkalintųjų). Kalėjimų departamentas parengė nuteistųjų ir suimtųjų įdarbinimo koncepciją, kurios dėka atsiras galimybė dar aktyviau plėtoti nuteistųjų ir suimtųjų užimtumą tikslinga, įvairaus pobūdžio veikla.

Pataisos įstaigų vadovai taip pat skatinami (atitinkamus rodiklius suformuluojant jų metinėse užduotyse) daugiau nuteistųjų perkelti į atviro tipo pataisos įstaigas (atvirąją koloniją ar pusiaukelės namus) arba suteikti jiems galimybę dienos metu be sargybos išvykti už pataisos įstaigos ribų (darbo, mokslo, užimtumo ar dalyvavimo socialinės reabilitacijos priemonėse tikslais).

Ypač didelis dėmesys skiriamas suimtųjų užimtumo už kameros ribų formų plėtrai. Tardymo izoliatorių vadovams nurodyta sudaryti sąlygas suimtiesiems kaip įmanoma daugiau laiko praleisti už kamerų ribų: pasivaikščioti ir mankštintis gryname ore, užsiimti kolektyvine veikla – mokytis, sportuoti, dalyvauti įvairiose programose, žiūrėti video filmus ir pan. Dėl įvairių priemonių, kurių buvo imtasi, pavyzdžiui, 2017 m. liepos mėn. įvairiuose grupiniuose užsiėmimuose dalyvavo net 67 proc. visų Šiaulių tardymo izoliatoriuje laikomų asmenų. Informacija apie Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo nuteistųjų ir suimtųjų užimtumo priemones pateikiama šios Ataskaitos 2 priede.

Lietuvos teisės institutas 2017 m. moksliskai įvertins visose laisvės atėmimo įstaigose esantiems asmenims taikomus režimus ir pateiks siūlymus dėl suimtųjų ir nuteistųjų fizinės ir socialinės aplinkos gerinimo.

Prašymas pateikti informaciją

- **Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime delegacijos nariai buvo informuoti apie planus pritaikyti šalia esančias buvusias Laisvės atėmimo vietų ligoninės patalpas organizuotai veiklai, tokiai kaip darbas, mokymasis ar sportas. Komitetas norėtų būti informuotas, ar planai buvo įgyvendinti, ir jeigu taip, kiek suimtųjų tokiose veiklose dalyvauja (59 punktas)**

Šiuo metu atliekami Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo Antrojo korpuso pietinio sparno (buvusios Laisvės atėmimo vietų ligoninės patalpos) remonto darbai, kurie bus baigti iki 2019 m.

Projekte numatyta įrengti 30 kamerų suimtiesiems laikyti (83 vietos), taip pat 120 kv. m. ploto patalpas suimtųjų ir nuteistųjų laisvalaikiiui, sportinei veiklai ir mokymuisi.

Rekomendacijos

- **Komitetas ragina atitinkamas Lietuvos institucijas pakeisti esamus teisės aktus taip, kad skirtingose tardymo izoliatoriaus kamerose esantiems asmenis būtų leista bendrauti.¹⁰ (60 punktas)**

2016 m. balandžio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo pakeitimai, kuriais panaikintas iki tol galiojęs absoliutus draudimas suimtiesiems bendrauti su asmenimis, laikomais kitose kamerose. Šiuo metu, gavus tardymo izoliatoriaus administracijos leidimą, suimtiesiems leidžiama bendrauti su asmenimis, laikomais kitose kamerose.

- **Komitetas ragina Lietuvos institucijas atsižvelgus į pirmiau nurodytas pastabas peržiūrėti iki gyvos galvos nuteistiesiems taikomas teisės aktų nuostatas. Šiuo atžvilgiu valdžios institucijos turėtų vadovautis, *inter alia*, Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacija Rec (2003) 23 valstybėms narėms „Dėl kalėjimų administracijų darbo su nuteistaisiais iki gyvos galvos ir kitais ilgam terminui nuteistais asmenimis“ (priimta 855-me Ministrų komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje 2003 m. spalio 9 d.), ir CPT standartais, išdėstytais jo 25-ojoje bendrojoje ataskaitoje.¹¹ (61 punktas)**

Nors laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių asmenų resocializacijos procesas vyko ir anksčiau, įsigaliojus Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimams, nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. visiems nuteistiesiems iki gyvos galvos taikomas toks pat resocializacijos mechanizmas, kaip ir kitiems bausmę atliekantiems asmenims: (1) nuteistųjų iki gyvos galvos socialinė reabilitacija vykdoma pagal nuteistajam sudarytą individualų socialinės reabilitacijos planą, kurio sudaryme turi dalyvauti ir nuteistasis; (2) sudarant individualų socialinės reabilitacijos planą taip pat gali būti įtraukiamos valstybės ir savivaldybių institucijos, nevyriausybinės organizacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, savanoriai ir kiti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurių dalyvavimas įgyvendinant socialinės reabilitacijos plane numatytas priemones gali padėti nuteistajam iki gyvos galvos socialiai reabilituotis; (3); individualus socialinės reabilitacijos planas sudaromas atsižvelgiant į nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos mastą, numatytas kriminogeninių veiksnių šalinimo priemones, pataisos įstaigos, kurioje atlieka bausmę nuteistasis, režimą; (4) įvertinama ir individualiame socialinės reabilitacijos plane nurodoma nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika ir kriminogeniniai veiksniai, kintamųjų kriminogeninių veiksnių šalinimo priemonės ir jų įgyvendinimo terminai, priemonės, padėsiančios nuteistajam laikytis pataisos įstaigos režimo, nuteistojo užimtumo laisvalaikio formos, nuteistojo socialinių ryšių palaikymo (plėtimo) formos ir jų įgyvendinimas, kitos priemonės, kurių įgyvendinimas padėtų nuteistajam socialiai reabilituotis.

Informacija apie nuteistiesiems iki gyvos galvos ir kitiems ilgam terminui nuteistiems asmenims taikomas užimtumo priemones (Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime) yra pateikiama šios Ataskaitos 2 priede.

Pažymėtina, kad iš 120 nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos, 29 nuteistieji yra perkelti toliau atlikti bausmę iš kalėjimo į pataisos namus. Pataisos namuose jiems taikomas toks pats režimas, kaip ir kitiems šioje įstaigoje laikomiems nuteistiesiems: jie gali bendrauti tarpusavyje, dalyvauti grupinio užimtumo renginiuose, 3 val. per dieną mankštintis, sportuoti gryname ore, gauti pasimatymus ir pan.

Teisingumo ministerija taip pat rengia Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso ir BPK pakeitimus, kuriais siekiama įtvirtinti paskirtos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros galimybę, šią bausmę atitinkamai pakeičiant

¹⁰ Be abejo, turi būti galimybė atskirti įkalintuosius dėl to paties nusikaltimo.

¹¹ Žr. ataskaitos CPT/Inf (2016) 10 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchSrvics/DisplayDCTContect?documnId=0900001680696a9d>

terminuoto laisvės atėmimo bausme. Planuojama, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Lietuvos Respublikos Seimas šiuos projektus turėtų svarstyti 2017 m. Įtvirtinus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės peržiūros galimybę, šia bausme nuteisti asmenys bus skatinami aktyviau dalyvauti įvairiose jų socialinės rehabilitacijos ir užimtumo veiklose.

Sveikatos priežiūros paslaugos

a) Įžanga

Rekomendacijos

- Lietuvoje atsakomybė už sveikatos priežiūros paslaugas laisvės atėmimo įstaigose tenka Teisingumo ministerijai. Šiuo atžvilgiu CPT norėtų pabrėžti, kad iš principo, ji pritaria aiškiai Europoje taikomai politikai, pagal kurią atsakomybė už sveikatos priežiūros paslaugas laisvės atėmimo įstaigose tenka Sveikatos apsaugos ministerijai.¹² Bet kokiu atveju Komiteto nuomone, aktyvesnis Sveikatos apsaugos ministerijos dalyvavimas šioje srityje (taip pat dalyvavimas samdant sveikatos priežiūros specialistus, jų mokymas tarnyboje, klinikinės praktikos vertinimas, sertifikavimas ir tikrinimas) padėtų užtikrinti geresnes sveikatos priežiūros paslaugas nuteistiesiems, ir įgyvendinti bendrą sveikatos priežiūros paslaugų laisvės atėmimo įstaigose atitikties platesnei bendruomenei teikiamoms paslaugoms principą.

CPT pakartoja savo rekomendacijas Lietuvos valdžios institucijoms peržiūrėti sveikatos priežiūros paslaugų teikimo reglamentavimą atsižvelgiant į pirmiau pateiktas pastabas.

Atsižvelgiant į delegacijos išvadas (žr. toliau esančius 64-75 punktus), CPT ragina Lietuvos institucijas parengti ilgalaikę ir išsamią sveikatos paslaugų teikimo pataisos įstaigose strategiją (62 punktą)

Kaip jau buvo minėta atsakant į 21 punkte pateiktą rekomendaciją, pacientų teisių ir asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybės požiūriu nėra svarbus sveikatos priežiūros paslaugų, teikiamų asmenims, laikomiems tardymo izoliatoriuose ir pataisos įstaigose, organizatoriaus teisinis statusas ir šias paslaugas teikiančių sveikatos priežiūros specialistų pavaldumas, kadangi šių paslaugų teikimo kokybei, pacientų teisių užtikrinimui ir šias paslaugas teikiantiems asmenims taikomi vienodi reikalavimai, kurie nepriklauso nuo minėtų paslaugų teikėjo.

Sveikatos priežiūra laisvės atėmimo įstaigose organizuojama, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos teisės aktais, o sveikatos priežiūros specialistai, dirbantys laisvės atėmimo įstaigose, taip pat kaip ir analogiškų kvalifikacijų specialistai, dirbantys viešosiose ar kitose asmens sveikatos priežiūros įstaigose, yra licencijuojami, vadovaujantis tų pačių teisės aktų reikalavimais. Visi pacientai, įskaitant ir laikomus laisvės atėmimo įstaigose, turi tas pačias jų kaip pacientų teises, šių teisių užtikrinimą, kaip ir visų asmens sveikatos priežiūros įstaigų, taip pat teikiamų paslaugų priežiūrą vykdo VASPVT.

Pagal esamą sveikatos priežiūros paslaugų teikimo pataisos laisvės atėmimo įstaigose laikomiems asmenims modelį, dalį šių paslaugų jiems teikia ne bausmių vykdymo srities pavaldume esančios sveikatos priežiūros įstaigos ar atskiri specialistai. Pažymime, kad dalis antrinio lygio sveikatos priežiūros paslaugų, kurių neteikia Laisvės atėmimo vietų ligoninė ir visos tretinio lygio sveikatos priežiūros paslaugos yra teikiamos viešosiose asmens sveikatos priežiūros įstaigose. Be to, ir dalis pirminio lygio (ambulatorinių) sveikatos priežiūros paslaugų, kurioms teikti laisvės atėmimo

¹² Žr. Europos kalėjimų taisyklių 40.1 ir 40.2 punktus, tų taisyklių komentarus, ir Jungtinių Tautų standartinių minimalių elgesio su kaliniais taisyklių 24(1) taisyklę (Nelsono Mandelos taisyklė), taip pat Jungtinių Tautų, kuriais siekiama apsaugoti kalinamus asmenis, sąvado (A/RES/43/173) 24 principą. Taip pat nuoroda į 2013 m. Jungtinių tautų narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro dokumentą, ir PSO Europos regioninio biuro dokumentą „Geras kalinių asmenų sveikatos priežiūros valdymas 21-ame amžiuje: sveikatos priežiūros organizavimo kalėjime politika“, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0017/231506/Good-governance-for-prison-health-in-the21st-century.pdf?ua=1.

įstaigose neracionalu įdarbinti atitinkamos kvalifikacijos sveikatos priežiūros specialistų, taip pat yra užtikrinamos pagal sutartis su viešosiomis asmens sveikatos priežiūros įstaigomis (t. y. perkant atitinkamas paslaugas). Pažymėtina ir tai, kad atskiros nuteistųjų grupės taip pat privalo naudotis tik viešosiose asmens sveikatos priežiūros įstaigose teikiamomis paslaugomis (nuteistieji, laikomi atvirojoje kolonijoje, pusiaukelės namuose).

Prašymas pateikti informaciją

- **CPT norėtų gauti naujausią informaciją apie sveikatos priežiūros personalą Laisvės atėmimo vietų ligoninėje, ir laisvų darbo vietų skaičių (pagal atskiras specialybes). Komitetas taip pat norėtų išgirsti Lietuvos valdžios institucijų pastebėjimus dėl pirmiau nurodytosios Komitetui susirūpinimą keliančios situacijos dėl įkalintųjų galimybės pasinaudoti sveikatos priežiūros paslaugomis už jų įstaigos ribų (63 punktas)**

Šiuo metu Laisvės atėmimo vietų ligoninėje yra įdarbinti visi sveikatos priežiūros specialistai, kad ši įstaiga galėtų vykdyti savo veiklą ir teikti būtinas sveikatos priežiūros paslaugas suimtiesiems ir nuteistiesiems. Informacija apie Laisvės atėmimo vietų ligoninės personalą (2017 m. spalio 31 d. duomenys) pateikiama Ataskaitos 3 priede.

Kaip jau buvo minėta atsakant į 62 punkte pateiktą rekomendaciją, suimtųjų ir nuteistųjų sveikatos priežiūra yra organizuojama taip, kad dalis jiems reikalingų sveikatos priežiūros paslaugų teikiamos laisvės atėmimo įstaigose ir Laisvės atėmimo vietų ligoninėje, o kitos paslaugos – viešosiose asmens sveikatos priežiūros įstaigose. Pažymėtina, kad šio modelio neplanuojama keisti.

Laisvės atėmimo įstaigose yra teikiamos tik pirminio lygio (ambulatorinės) asmens sveikatos priežiūros paslaugos (šeimos medicina, odontologija, psichiatrija, slauga). Tais atvejais, kai pacientui reikalingos antrinio lygio (ambulatorinės arba stacionarinės) sveikatos priežiūros paslaugos, šioms paslaugoms suteikti pacientas yra vežamas į Laisvės atėmimo vietų ligoninę arba artimiausią viešąją asmens sveikatos priežiūros įstaigą. Tokioms konsultacijoms kiekvieną savaitę vidutiniškai nuvežama apie 10 pacientų.

Laisvės atėmimo vietų ligoninėje yra teikiamos tik tos (antrinio lygio) sveikatos priežiūros paslaugos, kurias teikti yra tikslinga vadovaujantis ekonominio naudingumo principu, t. y. dėl didesnio pacientų skaičiaus yra tikslinga šioje ligoninėje įdarbinti atitinkamos srities specialistus. Todėl, atsižvelgiant į suimtųjų ir nuteistųjų sergamumo rodiklius, Laisvės atėmimo vietų ligoninėje yra teikiamos tik vidaus ligų, pulmonologijos, psichiatrijos, radiologijos, tuberkuliozės, slaugos ir palaikomojo gydymo bei laboratorinės diagnostikos paslaugos. Kitoms sveikatos priežiūros paslaugoms (įskaitant visas tretinio lygio paslaugas) pacientai yra vežami tik į viešąsias asmens sveikatos priežiūros įstaigas.

b) darbuotojai, elgesys, sąlygos

Rekomendacijos

- **CPT ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis skubių priemonių sustiprinti delegacijos lankytojų laisvės atėmimo įstaigų sveikatos priežiūros korpusą; tuo tikslu būtina sukurti darbo sąlygas, kurios būtų pakankamai patrauklios darbuotojams pritraukti ir išlaikyti, ypač:**
 - **pasamdyti sveikatos priežiūros specialistus, atitinkančius du bendrosios praktikos gydytojus Alytaus pataisos namuose, ir vieną papildomą bendrosios praktikos gydytoją Marijampolės pataisos namuose;**
 - **labai sustiprinti slaugytojų korpusą Alytaus ir Marijampolės pataisos namuose; taip pat būtina padidinti slaugytojų skaičių Kauno tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime;**
 - **užtikrinti, kad delegacijos lankytose laisvės atėmimo įstaigose nuolatos, įskaitant naktis ir savaitgalius, būtų sveikatos priežiūros specialistas, pageidautina, turintis pripažintą**

slaugytojo specializaciją (apskritai, toks darbuotojas reikalingas visose laisvės atėmimo įstaigose Lietuvoje).

- **nedelsiant priimti į darbą psichiatrus Alytaus ir Marijampolės pataisos namuose, taip pat Kauno tardymo izoliatoriuje ir Panevėžio pataisos namuose (ir kitose laisvės atėmimo įstaigose, kuriose tokia darbo vieta neužimta, arba toks etatas iš viso nepaskirtas) (66 punktas)**

2017 m. Alytaus pataisos namuose į darbą priimtas naujas šeimos gydytojas. Atsižvelgiant į tai, užimtų bendrosios praktikos gydytojo paslaugas teikiančių specialistų etatų skaičius šiuo metu yra net didesnis, nei tai numato Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtinti tipiniai etatų normatyvai. Be to, šioje įstaigoje yra užimti visi numatyti slaugytojų etatai (10,5 etatų) ir jų skaičius taip pat viršija tipiniuose normatyvuose nurodytą etatų skaičių.

Marijampolės pataisos namuose bendrosios praktikos gydytojo ir slaugos paslaugas teikiančių specialistų etatų skaičius šiuo metu taip pat viršija tipiniuose normatyvuose nurodytą etatų skaičių (atitinkamai 1,25 ir 7,5 etato).

Pažymėtina, kad laisvės atėmimo įstaigose iš esmės neįmanoma slaugos personalo trūkumas (užimta daugiau, kaip 90 proc. visų reikalingų slaugytojų pareigybių). Todėl tose laisvės atėmimo įstaigose, kuriose yra atitinkamas poreikis, užtikrinamas slaugos paslaugų teikimas 24 val. per parą (įskaitant savaitgalius).

Laisvės atėmimo įstaigose, kuriose gydytojai psichiatrai nėra įdarbinti, jų paslaugos yra perkamos iš kitų viešųjų asmens sveikatos priežiūros įstaigų.

- **CPT rekomenduoja atitinkamoms valdžios institucijoms imtis priemonių gerinti psichologinės pagalbos teikimo sąlygas laisvės atėmimo įstaigose, o teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, stiprinti psichologų gebėjimus ir galimybes teikti gydymo paslaugas. Bendrai tikslas būtų visiškai atskirti rizikos vertinimo ir gydymo funkcijas, tačiau tam reikėtų pasamdyti daugiau klinikines paslaugas teikiančių psichologų (67 punktas)**

Šiuo metu medicinos (klinikinis) psichologas dirba tik Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime. Įgyvendinant pateiktą rekomendaciją, šiuos specialistus planuojama įdarbinti visose laisvės atėmimo įstaigose.

- **Komitetas rekomenduoja skubiai pakeisti seną odontologo įrangą Panevėžio pataisos namuose (68 punktas)**

Panevėžio pataisos namų administracija įvertino naujos odontologo įrangos įsigijimo kaštus. Šią įrangą prioritetine tvarka planuojama įsigyti iki 2017 m. pabaigos.

c) medicininė apžiūra ir konfidencialumas

Rekomendacijos

- **CPT pakartoja savo jau seniai teiktas rekomendacijas imtis visų reikiamų žingsnių užtikrinti, kad visose laisvės atėmimo įstaigose naujai atvykusio asmens nuodugnios medicininės apžiūros ataskaitoje būtų nurodyti:**
 - **apžiūrėto asmens teiginiai, turintys reikšmės medicininei apžiūrai (įskaitant ir jo teiginius apie jo sveikatos būklę ir tariamą netinkamą elgesį);**
 - **išsami objektyvių medicininės apžiūros rezultatų ataskaita, paremta nuodugnia apžiūra;**
 - **atsižvelgiant į pirmas dvi rekomendacijas pateikiama sveikatos priežiūros specialisto išvada, kurioje turėtų būti nurodyta, kiek įkalinto asmens teiginiai atitinka objektyvius medicininės apžiūros rezultatus; tokioje išvadoje būtina nurodyti visus asmens perdavimo metu nustatytus asmens sužalojimus; su apžiūrų rezultatais, įskaitant**

sulaikytojo asmens pareiškimus, sveikatos priežiūros specialisto išvados gali susipažinti sulaikytieji asmenys ir (arba) jų teisininkai;

- pirmiau aprašytosios tvarkos laikomasi įkalintajam patyrus traumą laisvės atėmimo įstaigoje.

Išvadoje taip pat turėtų būti aprašomi papildomų apžiūrų rezultatai, išsamios specializuotų konsultacijų išvados, sužalojimų gydymo aprašai, ir bet kokios kitos atliktos procedūros.

Medicininės apžiūros išvados po patirtų traumų turėtų būti surašomos specialioje šiam tikslui skirtoje formoje su nupieštu kūno kontūrų sužeidimų vietoms pažymėti; tokia schema turi būti saugojama įkalintojo medicininėje byloje. Bet kokios padarytos nuotraukos taip pat turėtų būti saugojamos įkalintojo medicininėje byloje. Be šių papildomų priemonių informacija apie įkalintųjų sužalojimus turėtų būti registruojama specialiame traumų registre.

Taip pat prašome žr. pirmiau esančiame 21 punkte¹³ nurodytas rekomendacijas, kurias bus taikomos *mutatis mutandis* (70 punktas)

Kalėjų departamento direktoriaus 2017 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. V-357 pakeistas Suimtųjų ir nuteistųjų kūno sužalojimų prevencijos ir tyrimo laisvės atėmimo vietose tvarkos aprašas ir Suimtųjų ir nuteistųjų kūno sužalojimų dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos tvarkos aprašas. Šių aprašų nuostatos taikomos visiems suimtųjų (nuteistųjų) kūno sužalojimams registruoti (nepriklausomai, nuo to, ar sužalojimai buvo pastebėti apžiūrint į laisvės atėmimo įstaigas naujai atvykusius asmenis, ar kai kūno sužalojimai buvo padaryti laisvės atėmimo įstaigoje).

Pagal minėtų aprašų pakeitimus, sveikatos priežiūros specialistas, apžiūrėjęs sužalotą suimtąjį (nuteistąjį), jo asmens sveikatos istorijoje privalo detaliai aprašyti patirtą kūno sužalojimą (kūno sužalojimo pobūdį), pagal sužaloto asmens pasakojimą nurodyti aplinkybes, kurioms esant buvo padarytas kūno sužalojimas, pažymėti datą, laiką ir vietą. Nuteistojo sužalojimams pažymimi ir specialiame kūno kontūrų paveiksle, patvirtintame pagal Kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudymo atvejų veiksmingo tyrimo ir patvirtinimo dokumentais principuose (Stambulo protokole) rekomenduojamas formas. Detaliai aprašęs kūno sužalojimą asmens sveikatos istorijoje, sveikatos priežiūros specialistas iškart privalo išrašyti ir sužaloto asmens medicininės apžiūros pažymą, kurioje nurodo datą ir laiką, kada vyko sužaloto asmens apžiūra, pastebėtą kūno sužalojimų pobūdį, taip pat aplinkybes, kurias nurodė sužalotas asmuo.

Sužaloto asmens medicininės apžiūros pažyma registruojama specialiame Sužalotų asmenų medicininės apžiūros pažymų registre ir nedelsiant perduodama laisvės atėmimo įstaigos direktoriaus būdinčiam padėjėjui. Pastarasis apie sužalotą asmenį nedelsdamas informuoja įstaigos direktorių ar jo pavaduotoją ir Kriminalinės žvalgybos skyriaus viršininką. Suimtųjų (nuteistųjų) savęs žalojimo atveju – nedelsiant informuojamas Krizių įveikos komandos koordinatorius.

Visa su sužaloto asmens apžiūromis, taikytu gydymu ar atliktomis medicininėmis procedūromis susijusi informacija saugoma paciento sveikatos istorijoje, o sužalotas asmuo su šia informacija turi teisę bet kada susipažinti.

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 8 straipsnio nuostatas, visa informacija apie asmens sveikatos duomenis (įskaitant medicininę dokumentaciją) yra konfidenciali ir gali būti suteikiama kitiems asmenims tik turint rašytinį asmens sutikimą, išskyrus atvejus, kai pacientas medicinos dokumentuose yra pasirašytinai nurodęs, koks konkretus asmuo turi teisę gauti tokią informaciją. Atsižvelgiant į tai, su suimtųjų ar nuteistųjų

¹³ Ypač dėl sveikatos priežiūros specialistų vaidmens administracinio perdavimo metu, ir tokių darbuotojų mokymo aprašyti sužalojimus.

medicininį apžiūrų rezultatais jų teisininkai gali susipažinti tik tada, jei suimtas (nuteistas) yra leidęs su šia informacija susipažinti.

- **Komitetas rekomenduoja visose Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose užtikrinti, kad registravus bet kokius sužeidimus, kurie atitinka sulaikyto asmens pareiškimus dėl netinkamo elgesio (arba, netgi nesant jokių pareiškimų, sužalojimai rodo, kad su sulaikytu asmeniu galėjo būti netinkamai elgiama), tokios išvados turėtų būti pateiktos atitinkamam prokurorui, nepriklausomai nuo atitinkamo asmens noro. (71 punktas)**

Kalėjimų departamento direktoriaus patvirtintame Suimtųjų (nuteistųjų) kūno sužalojimų prevencijos ir tyrimo, dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos laisvės atėmimo vietose tvarkos apraše nustatyta, kad apie įkalinto asmens patirtą kūno sužalojimą (nepriklausomai nuo sužalojimo pobūdžio) visais atvejais informuojama teritorinė prokuratūra, o gamybinės traumos atveju – ir Valstybinės darbo inspekcijos teritorinis skyrius.

Apie įkalintų asmenų patirtus kūno sužalojimus, dėl kurių atsiradimo galimai yra nusikalstamos veikos požymių, visais atvejais priimamas sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą.

d) su narkotikais susiję klausimais ir užkrečiamos ligos

Prašymas pateikti informaciją

- **Delegacijos nariai pastebėjo, kad Alytaus pataisos namuose įsteigtas atskiras skyrių „Be narkotikų“. Vis dėlto delegacijos nariams liko neaiški šio skyriaus veikimo specifika ir priėmimo į tokį skyrių kriterijai.¹⁴ CPT norėtų paprašyti jam pateikti išsamią informaciją apie šį skyrių Alytaus pataisos namuose, įskaitant priėmimo į jį tvarką, ir skyriaus vaidmenį padedant įkalintiesiems spręsti su narkotikais susijusias problemas (73 punktas)**

Alytaus pataisos namuose veikia Priklausomybės turinčių asmenų reabilitacijos centras (toliau – Centras), kuriame yra 20 vietų. Centro veiklos tikslas – teikti ilgalaikę, kompleksinę, psichologinę, socialinę pagalbą nuteistiesiems, priklausomiems nuo psichiką veikiančių medžiagų, gerinti jų socialinę reintegraciją į visuomenę. Centre dirba tik Alytaus pataisos namų darbuotojai, o nevyriausybinių organizacijų ar savanoriai pasitelkiami tik atskiroms priemonėms vykdyti (švietėjiška veikla ir pan.)

Centro uždaviniai:

- nuteistųjų motyvacijos atsisakyti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo įpročių stiprinimas, gyvenimo būdo ir elgesio keitimo skatinimas, socialinių įgūdžių ugdymas;
- pagalbos nuteistajam gydytis nuo priklausomybės teikimas;
- pagalbos nuteistajam pagerinti savo gyvenimo kokybę, emocinę, psichinę bei fizinę būseną teikimas;
- nuteistųjų, sergančių priklausomybės ligomis teisinis ir socialinis švietimas, kitos reikalingos pagalbos teikimas;
- pagalbos nuteistajam formuoti sveiko ir blaivaus žmogaus gyvenimo įgūdžius teikimas;
- bendradarbiavimo su nevyriausybėmis organizacijomis ir kitomis suinteresuotomis institucijomis plėtra, šių organizacijų skatinimas dalyvauti nuteistųjų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų, socialinės reabilitacijos procese.

Centras savo veikloje vadovaujasi Kalėjimų departamento direktoriaus aprobuota Priklausomų nuo psichiką veikiančių medžiagų reabilitacijos programa. Šią Programą sudaro trys etapai: 1) Ižanginė grupė (3 mėn. ambulatoriniai užsiėmimai); 2) Intensyvi motyvacinė-edukacinė terapija (12 dienų); 3) Narkomanų reabilitacijos grupė (12 mėn. stacionari programa).

¹⁴ Delegacijai buvo paaiškinta, kad skyriui „be narkotikų“ vadovauja nevyriausybė organizacija, kurios atstovai savarankiškai nuspėdžia, kurie nuteistieji gali būti į tą skyrių priimti

Į Centrą priimami nuteistieji, kurie:

- pripažįsta, kad yra priklausomi nuo psichoaktyviųjų medžiagų;
- kreipimosi dėl priėmimo į Centrą metu nevartoja jokių psichoaktyviųjų medžiagų;
- yra baigę pirmą Programos etapą (Ižanginę grupę);
- yra išreiškę norą dalyvauti kituose Programos etapuose ir sutinkantys laikytis Centro vidaus tvarkos;
- nepalaiko neformaliųjų nuteistųjų subkultūros tradicijų;
- bausmę atlieka lengvojoje arba paprastojoje grupėje;
- neturi diagnozuotų psichinės sveikatos sutrikimų, galinčių trukdyti jų reabilitacijos procesui;
- jų bausmės trukmė nuo kreipimosi dėl dalyvavimo Programos ilgalaikėje reabilitacijoje pradžios yra didesnė, kaip 9 mėn.

Nuteistųjų priėmimo į Centrą tvarka:

Atitinkantis perkėlimo į Centrą kriterijus nuteistasis, baigęs pirmą Programos etapą (t. y. Ižanginę grupę), turi pateikti prašymą įstaigos direktoriui dėl jo perkėlimo į Centrą. Nuteistojo prašymą dėl perkėlimo į Centrą svarsto speciali komisija, kuri įstaigos direktoriui teikia rekomendaciją dėl nuteistojo prašymo tenkinimo. Priėmus sprendimą dėl nuteistojo perkėlimo, jis supažindinamas su jam keliamais įsipareigojimais, vidaus tvarkos taisyklėmis, dienotvarke, pasirašo įsipareigojimą laikytis Centro vidaus tvarkos. Jei pageidaujančių būti perkeltais į Centrą yra daugiau, nei Centre esančių vietų, nuteistieji užrašomi į eilę ir į Centrą perkeliama eilės tvarka, pirmenybę teikiant nuteistajam, turinčiam mažesnę neatliktos bausmės dalį.

Centre taikomi darbo su nuteistaisiais metodai ir priemonės:

- individualus psichologinis konsultavimas, kurio tikslas – padėti išsiaiškinti, suprasti bei spręsti asmeninius arba tarpasmeninius su psichologine savijauta ar elgesiu susijusius sunkumus, formuoti ir stiprinti paciento motyvaciją tolesnei reabilitacijai;
- individualus socialinis konsultavimas, kurio tikslas – gyvenimiškų socialinių problemų sprendimas, socialinės informacijos teikimas ir socialinių įgūdžių formavimas bei ugdymas;
- grupinė terapija, kurios tikslas – bendruomenės narių mokymas susitapatinti su liga, stebėti savo ir kitų būseną, mąstymą, elgesį ir jausmus, išreikšti juos, išsipasakoti ir paprašyti pagalbos bei paramos, mokymasis susitapatinti su kitais žmonėmis, asertyvaus elgesio formavimas, mokymasis spręsti iškilusius tarpusavio nesutarimus ir atsižvelgti į kitų žmonių jausmus;
- dienaščių, savianalizės, terapinių namų darbų rašymas, kurio tikslas – mokymasis savianalizės įgūdžių rašant dienaštį apie savo mąstymo, elgsenos, emocinės būsenos, santykių su savimi bei aplinka pokyčius ir atliekant kitas savarankiškas užduotis raštu;
- edukaciniai, šviečiamojo pobūdžio užsiėmimai, kurių tikslas – suteikti žinių apie priklausomybę kaip ligą, jos mechanizmą, dinamiką, mokymasis atpažinti ligos simptomus, skiriamas dėmesys atkryčių prevencijai ir kitiems svarbiems klausimams;
- bendruomenės susirinkimai, kurių tikslas – dalyvaujant Centro darbuotojams ir Centre gyvenantiems nuteistiesiems spręsti pagrindinius bendruomenės veiklos klausimus;
- savitarpio paramos Anoniminių Alkoholikų (AA) ar Narkomanų Anonimų (NA) grupės susitikimai, kurių tikslas – padėti nuteistiesiems išlaikyti bendruomenėje įgytus blaivaus gyvenimo įgūdžius, skatinant ieškoti naujų socialinių ryšių bei semtis blaivaus gyvenimo patirties.

Rekomendacijos:

- **CPT ragina Lietuvos institucijas parengti integruotą strategiją dėl pagalbos priklausomybės ligomis sergantiems asmenims, remiantis nacionaline kovos su narkotikais strategija, ir atsižvelgiant į pirmiau pateiktas pastabas (74 punktas)**

Priklausomybės ligomis sergantiems asmenims laisvės atėmimo įstaigose taikomos tiek įvairios šviečiamosios ir psichoterapinės priemonės, tiek ir medicininės priemonės (abstinencijos būklių gydymas).

Vilniaus, Alytaus, Marijampolės, Panevėžio pataisos namuose ir Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje veikia ir specialūs Priklausomybes turinčių asmenų reabilitacijos centrai (žr. atsakymą į 73 punktą).

Kalėjų departamente sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė rengia Pakaitinio gydymo tęstinumo laisvės atėmimo įstaigose užtikrinimo tvarkos aprašą, kuris reguliuos pakaitinio gydymo programoje laisvėje dalyvavusių asmenų, patekusių į laisvės atėmimo įstaigas, gydymo tęstinumą. Minėtas aprašas bus patvirtintas iki 2017 m. spalio 1 d.

- **CPT ragina Lietuvos institucijas sukurti ir prioritetine tvarka įgyvendinti užkrečiamų ligų laisvės atėmimo įstaigose prevencijos strategiją, ypač didelį dėmesį skiriant Alytaus pataisos namams (75 punktas)**

Šiuo metu yra patvirtinti visi strateginiai dokumentai, skirti vykdyti veiksmingą užkrečiamų ligų prevenciją laisvės atėmimo įstaigose, užtikrinti šių ligų gydymą ir ligų plitimo kontrolę:

1. Tuberkuliozės profilaktikos, gydymo ir kontrolės laisvės atėmimo vietų įstaigose strategija 2017 – 2022 metams, patvirtinta Kalėjų departamento direktoriaus 2016 m. rugpjūčio 22 d. įsakymu Nr. V-289;
2. Tuberkulioze sergančių asmenų išaiškinimo ir atvejo valdymo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2016 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. V-837.
3. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2017 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. V-899/1R-199 „Dėl ūminio žmogaus imunodeficito viruso infekcijos sindromo gydymo laisvės atėmimo vietose“;
4. Laisvės atėmimo vietų įstaigose laikomų asmenų ištyrimo ir gydymo dėl ŽIV tvarkos aprašas, patvirtintas Kalėjų departamento direktoriaus 2017 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. V-14;
5. Žmogaus imunodeficito viruso ligos diagnostikos ir gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų, tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. gegužės 3 d. įsakymu Nr. V-384;
6. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. birželio 2 d. įsakymas Nr. V-458 „Dėl Lėtinio virusinio hepatito B ir virusinės B kepenų cirozės diagnostikos bei ambulatorinio gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, metodikos patvirtinimo“;
7. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. spalio 24 d. įsakymas Nr. V-960 „Dėl Lėtinio virusinio hepatito C diagnostikos ir ambulatorinio gydymo kompensuojamaisiais vaistais tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Sprendžiant užkrečiamųjų ligų, susijusių su narkotikų vartojimu, problemas Alytaus pataisos namuose Kalėjų departamentas, konsultuojantis su Sveikatos apsaugos ministerija, 2017 m. sausio 27 d. įsakymu Nr. V-28 patvirtino Prevencinių priemonių, skirtų ŽIV infekcijos atvejų plitimui Alytaus pataisos namuose užkardyti, 2017 metų planą, kuriame nustatytos įvairios priemonės, skirtos psichiką veikiančių medžiagų paklausai ir pasiūlai Alytaus pataisos namuose mažinti, taip pat ir žalos mažinimo priemonės.

Kiti klausimai

a) laisvės atėmimo įstaigų darbuotojai

Rekomendacijos

- CPT ragina Lietuvos institucijas imtis neatidėliotinų žingsnių padidinti apsaugos darbuotojų skaičių tiek Alytaus, tiek Marijampolės pataisos namuose. Panašių priemonių reikėtų imtis ir kitose lankytose laisvės atėmimo įstaigose (ir, jeigu taikoma, ir kitose Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose), siekiant užtikrinti, kad bet kuriuo paros metu laisvės atėmimo įstaigoje būtų pakankamai darbuotojų; tuo tikslu būtina parengti veiksmingą darbuotojų atrankos strategiją, pagrįstą tinkamu finansavimu, geresnėmis darbo sąlygomis, įskaitant patrauklius atlyginimus. Be to, Komitetas rekomenduoja imtis neatidėliotinų priemonių užimti laisvas darbo vietas, ypač apsaugos darbuotojų (76 punktas)

2016 m. rugsėjo 13 d. buvo pakeista Marijampolės ir Alytaus pataisos namų struktūra, kurioje jaunesniųjų pareigūnų (prižiūrėtojų) pareigybių skaičius atitinkamai padidintas 5 ir 6 etatais.

Šiuo metu Alytaus pataisos namuose yra patvirtinta 205 jaunesniųjų pareigūnų pareigybių, iš jų užimta 173. Marijampolės pataisos namuose yra patvirtinta 181 jaunesniųjų pareigūnų pareigybių, iš jų užimta 158.

Siekiant didinti pataisos pareigūnų profesijos patrauklumą ir konkurencingumą, 2017 m. spalio 19 d. buvo priimtas Teisingumo ministerijos parengtas Tarnybos Kalėjų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto pakeitimo įstatymas, kuriame nustatyta nauja pataisos pareigūnų darbo apmokėjimo tvarka. Įsigaliojus šiai tvarkai, nuo 2017 m. gruodžio 1 d. pataisos pareigūnų darbo užmokestis vidutiniškai padidės apie 15 proc. Siekiant, kad būtų užpildomi visi prižiūrėtojų etatai, jaunesniesiems pareigūnams darbo užmokestis didės labiausiai.

Kartu imtasi priemonių realiai padidinti pareigūnų darbo užmokestį dar iki naujos jų darbo apmokėjimo tvarkos įsigaliojimo. 2016 m. spalio 1 d. žemiausią pareigūnų kategoriją turėję prižiūrėtojai buvo perkelti į aukštesnes pareigas, dėl ko jų darbo užmokestis padidėjo apie 6 proc. Tokiu būdu į aukštesnes pareigas, pavyzdžiui, Marijampolės pataisos namuose perkelti 34 prižiūrėtojai, o Alytaus pataisos namuose – 64 prižiūrėtojai.

Kaip jau buvo minėta atsakant į 46 punkto rekomendaciją, dalyje laisvės atėmimo įstaigų įdiegus dinaminės priežiūros modelį, tokias funkcijas vykdantys pareigūnai buvo papildomai apmokomi, o jų pareigos taip pat paaukštintos, dėl ko proporcingai didėjo ir jų gaunamas darbo užmokestis.

Nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. į aukštesnes pareigas perkelta dar apie 950 pareigūnų (prižiūrėtojų), dėl ko jų pareiginė alga padidėjo apie 6-12 proc.

Taip pat, siekiant didinti tarnybos sąlygų patrauklumą, 2016 m. net 2,3 karto buvo padidintas pareigūnų vykimo į tarnybą ir iš tarnybos išlaidų kompensavimo dydis.

- Komitetas ragina Lietuvos institucijas nutraukti priežiūros pamainų nepertraukiamo darbo 24 val. praktiką (77 punktas)

Siekiant įgyvendinti Komiteto pateiktą rekomendaciją, 2017 m. buvo atlikta laisvės atėmimo įstaigų pareigūnų, dirbančių pamaininį darbą, apklausa. Pastebėtina, kad didžioji dalis pareigūnų pasisakė už tai, kad ir toliau būtų dirbama tokiu grafiku, koks yra nustatytas šiuo metu, t. y. pareigūnui atidirbus 24 valandų trukmės pamainą, jam būtų suteikiamos 3 poilsio dienos. Šią tvarką palaiko ir pataisos pareigūnų interesus ginančios profesinės sąjungos. Atsižvelgiant į tai, šiuo metu neketinama daryti pokyčių dėl pataisos pareigūnų pamaininio darbo tvarkos.

b) kontaktai su išoriniu pasauliu

Rekomendacijos

- **Komiteto nuomone, visi kaliniai turėtų turėti teisę į pasimatymą ne mažiau nei vieną valandą per savaitę. CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms pakoreguoti atitinkamus teisės aktus atsižvelgus į pirmiau pateiktas pastabas (78 punktas)**

Įgyvendinant ankstesnes Komiteto rekomendacijas, minimalus nuteistųjų pasimatymų skaičius (suičtiesiems pasimatymų skaičius nėra ribojamas) buvo padidintas vidutiniškai 2 kartus. Kartu atkreipiame dėmesį, kad paskatinimo tvarka nuteistiesiems gali būti suteikiami trys papildomi ilgalaikiai arba trumpalaikiai pasimatymai per vienerius metus, o lengvajai ir paprastajai grupėms priskirtiems nuteistiesiems (t. y. 93 proc. visų nuteistųjų) gali būti suteikiamas neribotas skaičius papildomų ilgalaikių ir trumpalaikių pasimatymų socialiniams ryšiams palaikyti. Be to, daliai nuteistųjų (laikomų atvirojoje kolonijoje ir pusiaukelės namuose) pasimatymų skaičius iš viso nėra ribojamas.

Įgyvendinus Komiteto rekomendaciją, maksimali trumpalaikio pasimatymo trukmė turėtų būti sutrumpinama iki 1 val. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad nuteistieji labiau pageidauja ilgesnės trukmės, bet ne dažnesnių pasimatymų (daugelis laisvės atėmimo įstaigų yra įsikūrusios atokiose vietovėse, todėl nuteistųjų artimiesiems dažnai, tačiau trumpam laikui toli vykti pasimatyti su nuteistuoju yra nepatogu), minimalaus nuteistųjų pasimatymų skaičiaus keisti neketinama.

Kartu pažymėtina, kad ieškoma kitų būdų, kaip skatinti nuteistųjų kontaktus su išoriniu pasauliu. Pavyzdžiui, 2016 m. sukurtos teisinės prielaidos nuteistiesiems bendrauti su kitais asmenimis internetinės telefonijos pagalba (naudojantis pvz. „Skype“ programa).

Taip pat padidėjo trumpalaikių nuteistųjų išvykų į namus skaičius. Pavyzdžiui, jei 2015 m. leidimas iki 3 parų išvykti į namus buvo suteiktas 418 nuteistųjų, tai 2016 m. – 469 nuteistiesiems, o 2017 m. I pusmetį – jau net 379 nuteistiesiems. Imtasi priemonių labiau skatinti laisvės atėmimo įstaigų vadovus aktyviau leisti nuteistiesiems išvykti į namus, šį kriterijų įtraukiant į jų metinės veiklos vertinimo užduotis.

Pažymėtina, kad atskirų kategorijų nuteistiesiems (laikomiems atvirojoje kolonijoje, pusiaukelės namuose), kurie neturi drausminių nuobaudų, leidžiama parvykti į namus kiekvieną savaitgalį. Be to, su artimaisiais ir kitais asmenimis jie gali neribotai pasimatyti ir ne laisvės atėmimo įstaigoje (pavyzdžiui, nueiti į kavinę, kino teatrą ir pan.), kadangi minėtiems nuteistiesiems dienos metu leidžiama laisvai judėti tam tikroje miestų / gyvenviečių teritorijos dalyse, esančiose už laisvės atėmimo įstaigos ribų.

- **Komitetas kritiškai vertina Bausmių vykdymo kodekso pakeitimus, pagal kuriuos ilgalaikiai pasimatymai leidžiami tik su santuokiniu, partneriu ar asmeniu, su kuriuo nuteistasis turi vaiką. Ši tvarka kėlė susirūpinimą visiems nuteistiesiems, su kuriais delegacijai teko bendrauti, bet labiausiai moterims, kurios dabar su savo vaikais galėjo pasimatyti tik per trumpalaikius pasimatymus.¹⁵ CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms imtis priemonių pašalinti šią spragą (79 punktas)**

Atkreipiame Komiteto dėmesį, kad 2017 m. sausio 1 d. įsigalioję Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimai numato, kad nuteistųjų trumpalaikiai pasimatymai su sutuoktiniu (partneriu) ir artimaisiais giminaičiais vyksta šių asmenų neatskiriant vienų nuo kitų (iki tol visi trumpalaikiai pasimatymai galėjo vykti tik per stiklinę pertvarą).

¹⁵ Taip pat būtina pasakyti, kad tokie apribojimai prieštarauja JT elgesio su įkalintomis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusių moterų pažeidėjų priemonių taisyklėms (Bankoko taisyklės), ypač 26 taisyklei, kuri teigia: „Įkalintų moterų kontaktai su šeimos nariais, įskaitant jų vaikus, ir vaikų globėjais ir jų teisiniais atstovais turi būti skatinami visomis įmanomomis priemonėmis“.

Kartu sukurtas mechanizmas, kad nuteistajam priklausantys trumpalaikiai pasimatymai gali būti sujungiami, todėl bendra tokio pasimatymo trukmė pailgėja iki 6 val. Visose laisvės atėmimo įstaigose taip pat įrengti specialūs nuteistųjų pasimatymų su vaikais kambariai, kuriuose sukurta vaikams draugiška aplinka. Atsižvelgiant į tai, visi nuteistieji, įskaitant laisvės atėmimo bausmę atliekančias motinas, turi palankias galimybes pasimatyti su savo vaikais, o tokia pasimatymų tvarka atitinka kitų Europos Tarybos valstybių narių laisvės atėmimo įstaigose naudojamą nuteistųjų pasimatymų su vaikais praktiką.

Be to, siekiama, kad nuteistieji kaip įmanoma dažniau su savo vaikais bendrautų ne laisvės atėmimo įstaigų, o savo namų aplinkoje. Todėl, kaip jau minėta atsakant į 78 punkte pateiktą rekomendaciją, imtasi priemonių, kad gerai besielgiantys nuteistieji galėtų dažniau pasinaudoti galimybe savaitgaliais išvykti į namus (įteisinta galimybė namo išvykusių nuteistųjų realią buvimo vietą kontroliuoti elektroninio stebėjimo priemonėmis, atidaryti 4 specialūs pusiaukelės namai, skatinamas nuteistųjų išvykimas į namus, jų perkėlimas į atvirąją koloniją ar pusiaukelės namus).

- **CPT rekomenduoja Lietuvos institucijoms imtis priemonių užtikrinti, kad tardymo izoliatoriuose ir pataisos įstaigose esantys kaliniai galėtų dalyvauti pasimatymuose santykinai atviromis sąlygomis, išskyrus atvejus, kai iškyla pavojus saugumui (80 punktas)**

Kaip jau buvo minėta atsakant į 79 punkte pateiktą rekomendaciją, 2017 m. sausio 1 d. įsigalioję Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos nuteistųjų ir suimtųjų trumpalaikiai pasimatymai su sutuoktiniu, sugyventiniu, artimaisiais giminaičiais arba asmeniu, su kuriuo nuteistasis (suimtasis) turi bendrą vaiką, vyksta neatskiriant lankytojų ir nuteistojo (suimtojo).

Informuojame, kad tik tais atvejais, kai nuteistasis (suimtasis) pakartotinai pažeidžia pasimatymų tvarką ir už tai jam skiriama drausminė nuobauda, šios nuobaudos galiojimo laikotarpiu jo pasimatymai su sutuoktiniu, sugyventiniu, artimaisiais giminaičiais arba asmeniu, su kuriuo nuteistasis (suimtasis) turi bendrą vaiką, vyksta atskiriant nuteistąjį (suimtąjį) nuo lankytojų (t. y. tik per stiklinę pertvarą).

c) drausmė ir saugumas

Rekomendacijos

- **Vis dėlto CPT kelia susirūpinimą kai kurie tokių drausminių priemonių taikymo aspektai: prieš taikant drausminę priemonę kaliniui nesuteikiama teisė būti išklaustam, galimybė kreiptis į gynėją yra visiškai teorinė, be to, kaliniams neleidžiama pakviesti liudininkų. Komitetas rekomenduoja tokius trūkumus ištaisyti (82 punktas)**

Tiek Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse, tiek Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatyme nustatyta, kad skiriant nuobaudas atsižvelgiama į pažeidimo padarymo aplinkybes, į paskirtų nuobaudų kiekį ir pobūdį, taip pat į nuteistojo ar suimtojo rašytinį pasiaiškinimą. Tai reiškia, kad nuteistasis ar suimtasis turi galimybę laisvės atėmimo įstaigos administracijai pateikti rašytinį paaiškinimą dėl padaryto pažeidimo, pažeidimo padarymo aplinkybių, prašyti išklausti nurodomus liudininkus, prašyti gynėjo.

Pažymėtina, kad tik švelniausios nuobaudos: papeikimas ir laisvės atėmimo įstaigos patalpų ir teritorijos tvarkymas be eilės – gali būti skiriamos žodžiu arba raštu tam įgalioto pareigūno įsakymu arba nutarimu. Visos kitos nuobaudos, susijusios su nuteistojo specialiųjų teisių apribojimu arba nuteistojo izoliavimu, gali būti skiriamos tik esant Laisvės atėmimo įstaigos Drausmės komisijos teikimui. Tai reiškia, kad nuteistasis, įtariamasis padaręs pažeidimą, kviečiamas į Drausmės komisijos posėdį, kur gali pasiaiškinti žodžiu, teikti rašytinius prašymus, paaiškinimus ir pareiškimus, nurodyti jo įvykių versiją galinčius patvirtinti liudininkus ir prašyti juos apklausti.

- **CPT ne kartą yra nurodęs, kad toks įpareigojimas (koks pastebėtas Panevėžio pataisos namuose) gydytojui patvirtinti, kad kaliniai fiziškai yra pajėgūs atlikti nuobaudą, neskaitina teigiamų gydytojo-paciento santykių, be to, tai yra neetiška. Medicinos personalas niekada neturi dalyvauti priimant sprendimus, kuriais perkeliama į baudos izoliatorius / karcerius, išskyrus tuos atvejus, kai ši priemonė taikoma dėl medicininių priežasčių.¹⁶ Komitetas rekomenduoja tokios praktikos atsisakyti (83 punktas)**

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimai, kuriais atsisakyta nuostatos, kad sveikatos priežiūros specialistas privalo patikrinti nuteistojo, kuriam skirta nuobauda – uždarymas į baudos izoliatorių iki 15 parų, sveikatą, įsigaliojo 2015 m. rugsėjo 1 d. ir visose laisvės atėmimo įstaigose tokios praktikos atsisakyta. Atsižvelgiant į Komiteto pastabą, Panevėžio pataisos namų administracijai nurodyta netaikyti tokios teisės aktams prieštaraujančios praktikos ir jos taikymas buvo nedelsiant nutrauktas.

- **Alytaus ir Marijampolės pataisos namuose esančiose sugriežtinto režimo kamerose/ karceriuose sąlygos yra nepatenkinamos. Čia kameros yra apšviurios, tamsios, purvinos ir nepakankamai vėdinamos. Be to, kai kurios sugriežtinto režimo kameros Marijampolės pataisos namuose buvo vos 4 kv. m. dydžio, ir per siauros (atstumas tarp sienų mažiau nei 2 metrai). CPT ragina Lietuvos institucijas imtis neatidėliotinų žingsnių pirmiau nurodytuosius trūkumus pašalinti tiek Alytaus tiek Marijampolės pataisos namuose.**

Šiame kontekste, visos mažesnės nei 6 kv. m. ploto kameros turėtų būti uždarytos, arba padidintos taip, kad būtų pakankamai plačios (atstumas tarp sienų turi būti ne mažiau nei 2 metrai). (84 punktas)

Alytaus pataisos namuose nėra kamerų, kurių plotas būtų mažesnis kaip 6 kv. m.

Marijampolės pataisos namuose iš 25 kamerų tipo patalpų esančių kamerų, 5 kamerų plotas mažesnis kaip 5 kv. m. Šias kameras leidžiama toliau naudoti tik išimtiniais atvejais ir tik laikinam (iki 24 val.) nuteistųjų izoliavimui.

- **Nepaisant pirmiau CPT teiktų rekomendacijų karceriuose kaliniams taikomas režimas pagerėjo tik vos nežymiai, t.y. dabar jiems leidžiama kasdien išeiti į sporto aikštelę pasportuoti (vieną valandą), ir naudotis skaitykla. Vis dėlto, jiems vis dar neleidžiama turėti pasimatymų ar skambinti telefonu. Komitetas ragina Lietuvos institucijas tokius trūkumus pašalinti. (85 punktas)**

Atkreipiame Komiteto dėmesį, kad nuobauda – uždarymas į baudos izoliatorių yra taikoma už piktybišką, itin šiurkštų arba sistemingą nustatyto bausmės atlikimo režimo pažeidimą. Nuteistųjų, kuriems skiriama ši itin griežta nuobauda, maksimalus izoliavimo terminas yra griežtai ribotas (pilnamečiams nuteistiesiems – iki 15 parų, o nepilnamečiams – iki 10 parų), nors praktikoje dažnai skiriamas ir trumpesnis izoliavimo terminas.

Kaip rodo praktika, minėta nuobauda atskirose laisvės atėmimo įstaigose taikoma vis rečiau (pavyzdžiui, Alytaus pataisos namuose 2016 m. ši nuobauda skirta 444 kartus, o 2017 m. I pusmetį – tik 115 kartų. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija planuoja peržiūrėti šios nuobaudos taikymo praktiką ir ją pakeisti taip, kad visose laisvės atėmimo įstaigose mažėtų šios nuobaudos taikymo atvejų ir trumpėtų šios nuobaudos atlikimo laikas.

- **Atsižvelgus į pirmiau nurodytas pastabas, CPT ragina Lietuvos valdžios institucijas atsisakyti naudoti fizinio suvaržymo lovas laisvės atėmimo įstaigose. Itin įsiaudrinusius kalinius, kurie kelia rimtą pavojų sau ar kitiems kaliniams galima perkelti į raminamąsias kameras, kol jie atgaus elgesio pusiausvyrą – ir tokias priemones naudoti**

¹⁶ Žr. 21-ąją bendrąją CPT veiklos ataskaitą (CPT/Inf (2011), 28, <http://www.ept.coe.int/en/annual/rep-21pdf>, 62, 63 dalys.

kaip paskutinę išeitį, kai visos kitos priemonės rizikos nesumažino (pvz., pokalbiai su tokiais kaliniais). Jeigu toks kalinys nenusiramina, jis (ji) turėtų būti perkeltas į atitinkamas sveikatos priežiūros patalpas, atsižvelgiant į nuostatą, kad fizinio suvaržymo lovos neturi būti naudojamos nemedicininės paskirties patalpose. (86 punktas)

Informuojame, kad laisvės atėmimo įstaigose pasitaiko asmenų, kurie kelia grėsmę savo ir aplinkinių saugumui bei sveikatai, niokoja įstaigos inventorių. Tokiais kraštutiniais atvejais būtinos priemonės, kurios padėtų nuteistajam nusiraminti, o pareigūnams – suvaldyti agresyvų asmenį, atimti galimybę jam pakenkti sau pačiam ir (ar) kitiems.

Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto 26¹ straipsnio 4 dalyje yra aiškiai apibrėžti antrankių ir surišimo priemonių, kurioms priskiriamos ir trandomosios lovos, panaudojimo pagrindai ir trukmė. Atsižvelgiant į tai, pataisos įstaigos pareigūnai gali panaudoti surišimo priemones tik prieš agresyvius ar linkusius žalotis asmenis.

Informuojame, kad laisvės atėmimo įstaigoms yra nupirkta 12 sertifikuotų ir saugių naudoti trandomųjų lovų. Šios trandomosios lovos buvo naudojamos pagal kiekvienos laisvės atėmimo įstaigos patvirtintą tvarką, nustatančią patalpų, kuriose naudojamos surišimo priemonės, įrengimo reikalavimus bei surišimo priemonių naudojimą. Tačiau, siekiant suvienodinti minėtų lovų naudojimo praktiką, Kalėjimų departamento direktorius 2017 m. liepos 25 d. įsakymu patvirtino visoms laisvės atėmimo įstaigoms privalomą Surišimo priemonių naudojimo tvarkos aprašą.

PSICHIATRIJOS ĮSTAIGOS

Įžanginės pastabos

Rekomendacijos

- **CPT ragina Lietuvos valdžios institucijas pagreitinti teisinių reformų įgyvendinimą, ir užtikrinti, kad naujasis Psichinės sveikatos priežiūros įstatymas įsigaliotų kiek galima greičiau (88 punktas)**

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro sudaryta darbo grupė parengė naujos redakcijos Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo projektą. Planuojama, kad šis įstatymas bus priimtas ir įsigalios 2018 m. sausio 1 d.

- **Atsižvelgdamas į Rokiškio psichiatrijos ligoninėje gautą informaciją¹⁷ ir šiek tiek mažesniu mastu Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre,¹⁸ Komitetas norėtų paraginti Lietuvos valdžios institucijas toliau tęsti pastangas decentralizuoti globos paslaugas ir vykdyti šalies įsipareigojimus, kylančius iš Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos.¹⁹ (89 punktas)**

Komiteto identifikuotos problemos bus palaipsniui išspręstos iki 2020 m., baigus kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes neįgaliajam, turinčiam proto ir (ar) psichikos negalią, ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje (žr. plačiau atsakyme į 123 punkte pateiktą rekomendaciją).

Netinkamas elgesys

Rekomendacijos

- **CPT rekomenduoja šioje srityje visais atvejais išlikti budriais. Ypač Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre (ir ypač sanitarams) būtina reguliariai ir bet kokia kita proga priminti, kad bet koks fizinis ar žodinis netinkamas elgesys su pacientais yra nepriimtinas ir bus atitinkamai baudžiamas²⁰ (90 punktas)**

Komiteto pastabos ir rekomendacijos buvo pristatytos visų psichikos sveikatos centrų uždaro tipo skyrių žemesniajam (slaugos) personalui, o 2018 m. šiam personalui (ypač – sanitarams) planuojami papildomi mokymai apie elgesio su pacientais standartus.

Pažymėtina, kad psichikos sveikatos centrų administracijos netoleruoja personalo netinkamo elgesio su pacientais atvejų ir visais atvejais taiko griežtą atsakomybę nusižengusiems darbuotojams. Pastebėtina, kad pastaraisiais metais dėl netinkamo elgesio su pacientais, vienas psichikos sveikatos centro slaugytojo padėjėjas buvo atleistas iš darbo.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2017 m. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius vertino žmogaus teisių padėtį Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikų Psichiatrijos klinikoje ir viešojoje įstaigoje Vilniaus miesto Psichikos sveikatos centre. 2017 m. birželio 15 d. ataskaitoje Nr. 2017/1-35 nepateikta jokių pastabų dėl galimai nederamo šių įstaigų darbuotojų elgesio su pacientais.

¹⁷ Kur buvo pacientai, kuriems gydymas stacionare nebuvo reikalingas, tačiau kuriuose išleisti teismas nedavė sutikimo, kadangi trūko vietų kitose institucijose, kaip pvz., socialinės globos namai.

¹⁸ Kur pacientai turėjo laukti kelis mėnesius, kol atsirasdavo vieta pavyzdžiui socialinės globos namuose (ar kitoje įstaigoje),

¹⁹ Lietuvos ratifikuota 2010 m. rugpjūčio 18 d.

²⁰ Taip pat žr. toliau esantį 104 punktą.

Gyvenimo sąlygos

a) pakartotinis apsilankymas. Rokiškio psichiatrinė ligoninė

Rekomendacijos

- **CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms užtikrinti, kad visi pacientai turėtų galimybes nevaržomai naudotis dušu (92 punktą)**

Rokiškio psichiatrinės ligoninės klinikiniuose skyriuose įrengti dušai, kuriais pacientai gali naudotis neribotai. Be to, pagal ligoninės vidaus tvarkos taisykles ne rečiau nei 1 kartą per savaitę pacientai privalo prausti po dušu, o jei to nedaro (negali daryti), juos prausia ligoninės personalas.

- **Šiame kontekste Komitetas vėl pabrėžia, kad būtina atsisakyti šiuo metu taikomos politikos laikyti pacientus užrakintus palatose, tuo pat metu būtina sukurti ir pasiūlyti ugdymo, poilsio, psichosocialinės ir darbo terapijos veiklos (žr. toliau esantį 99 punktą). CPT pakartoja savo rekomendaciją Rokiškio psichiatrijos ligoninėje imtis veiksmų palaipsniui atsisakyti praktikos laikyti didžiausio ir vidutinio saugumo režimo ligonius užrakintus dienos metu.**

Komitetas ragina Lietuvos valdžios institucijas ieškoti būdų suteikti didesnę gyvenamąją plotą jų pacientams, įrengti didesnius kambarius, pvz., tolygiau paskirstant turimą gyvenamą plotą visiems pacientams. (93 punktą)

Pagal Baudžiamąjį kodeksą, atsižvelgdamas į asmens psichikos sutrikimus, padarytų nusikalstamų veikų sunkumą ir socialinį pavojingumą, teismas gali skirti trijų rūšių stacionarines priverčiamąsias medicininio pobūdžio priemones – stebėjimą ir gydymą bendro, sustiprinto arba griežto stebėjimo sąlygomis. Griežto ir sustiprinto stebėjimo sąlygas teismas skiria tik išimtiniais atvejais, kai ligoniai serga itin sunkiais psichikos sutrikimais ir yra padarę labai sunkius nusikaltimus. Tokie ligoniai būna agresyvūs, jų socialinis pavojingumas ir pakartotinių nusikaltimų padarymo tikimybė aplinkinių atžvilgiu yra itin didelė, todėl, siekiant užtikrinti kitų pacientų ir ligoninės personalo saugumą, jie yra nuolatos stebimi ir visur lydimi personalo arba apsaugos darbuotojų, taip pat dienos metu laikomi užrakinti. Atitinkamai, dėl psichikos sveikatos būklės, šių pacientų gebėjimai užsiimti bet kokiomis veiklomis yra minimalūs.

Pažymėtina, kad sumažėjus pacientų agresijai, socialiniam pavojingumui ir pagerėjus sveikatos būklei, šiems pacientams sustiprinto arba griežto stebėjimo sąlygos pakeičiamos į bendro stebėjimo sąlygas, kuriose jie nėra užrakinami. Atitinkamai, šiuos pacientus stengiamasi įtraukti į įvairias aktyvaus psichosocialinio užimtumo priemones (žr. plačiau atsakymą į 99 punkto rekomendaciją).

Taip pat pažymėtina, kad Rokiškio psichiatrijos ligoninė dar 2016 m. parengė projektą, kuriuo būtų išplėstos moterų skyriaus gyvenamosios patalpos ir pagerintos moterų pacienčių gyvenimo sąlygos. Šiuo metu ieškoma finansavimo šaltinių minėtam projektui įgyvendinti.

Prašymas pateikti informaciją

- **Beveik visi pacientai, su kuriais delegacijai teko bendrauti, skundėsi prasta Ligoninės tiekiamo maisto kokybe ir teigė, kad maisto nepakanka. Delegacijos nariai šį klausimą aptarė su direktoriumi, kuris pažadėjo problemą aptarti su maisto tiekimo įmone. CPT norėtų būti informuota apie šio klausimo sprendimo baigtį (94 punktą)**

Rokiškio psichiatrinė ligoninė yra sudariusi ligonių maitinimo sutartį su VŠĮ „Kretingos maistas“. Ši įmonė buvo pasirinkta viešųjų pirkimų būdu. Pacientams dietinis maitinimas ruošiamas pagal šalyje galiojančius privalomus normatyvus. Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai 2016 m. spalio 21 d. atlikus maitinimo organizavimo patikrinimą, pažeidimų nenustatyta. Siekiant, kad maitinimas būtų kokybiškesnis ir padidėtų pacientų pasitenkinimas visose asmens sveikatos priežiūros įstaigose, šiuo metu rengiamas maitinimo asmens sveikatos priežiūros įstaigose tvarkos aprašo projektas. Šiame apraše bus nustatyti ir detalūs maisto produktų kokybės reikalavimai. Minėtą aprašą planuojama patvirtinti iki 2017 m. pabaigos.

Rekomendacijos

- Delegacija pastebėjo, kad Rokiškio psichiatrinės ligoninės A pastate moterų pacienčių privatumas nėra pakankamai apsaugotas. Ypač, iš greta esančio pastato vyrai gali matyti moteris pacientes jų palatose (kadangi langas yra visiškai permatomas, neturi jokios uždangos), arba moterims mankštinantis lauke. Kai kurios delegacijos narių kalbintos moterys dėl to jautėsi nepatogiai. Komitetas rekomenduoja imtis priemonių šiai problemai išspręsti (95 punktas)

Siekiant apsaugoti moterų pacienčių privatumą, jų palatose yra įrengtos apsauginės žaliuzės, kurias moterys gali naudoti savo nuožiūra. Be to, pasivaikščiojimų metu pacientams vyrams nebeleidžiama vaikščioti prie moterų pacienčių palatų langų.

b) Vilniaus miesto psichikos sveikatos centras

Rekomendacijos

- Atsižvelgiant į delegacijos išvadas, CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms planus pastatyti naujas specializuotas patalpas²¹ uždaroms ir psicho-geriatrijos palatomis (kur būtų pakankamai vietos įvairioms veikloms)²² įgyvendinti prioritetine tvarka. Kol šie planai neįgyvendinti, būtina imtis visų priemonių užtikrinti pacientams patogią ir privatumą užtikrinančią aplinką. Jeigu ekonomiškai tikslinga, kai kurias esamas patalpas gali būti tikslinga remontuoti. Be to, uždarose patalpose vyrus būtina paraginti dienos metu būti apsirengusius savo drabužiais; jie turėtų būti aprūpinti ne uniformos tipo drabužiais (97 punktas).

Parengtas naujo korpuso, į kurį būtų perkeliama ūmios psichiatrijos ir gerontopsichiatrijos skyriai, techninis projektas ir gautas statybos leidimas. Šiuo metu rengiamas turto, iš kurio būtų finansuojama dalis statybų kainos, pardavimo aukcionas, ieškoma kitų šio korpuso statybos finansavimo šaltinių.

Pagal Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro vidaus tvarką, čia besigydantys pacientai gali dėvėti savo drabužius. Įstaiga uniformos tipo drabužiais (pižamomis) aprūpina tik tuos pacientus, kurie neturi nuosavų ir tinkamų dėvėti drabužių (pavyzdžiui, atvykusio paciento drabužiai yra nešvarūs, šlapi ir pan.; pacientas neturi artimųjų, kurie jam galėtų perduoti drabužius ir pan.).

Elgesys su pacientais

Rekomendacijos

- CPT rekomenduoja stengtis, kad daugiau uždaro režimo pacientų Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre, ir didžiausio ir vidutinio saugumo režimo pacientų Rokiškio psichiatrinės ligoninėje būtų įtraukti į įvairias psicho-reabilitacijos veiklas, atsižvelgus į pirmiau nurodytas pastabas. Pastarojoje įstaigoje daugiau dėmesio būtina skirti poreikių vertinimui ir psichikos ligonių visuomenei keliamos rizikos mažinimui.

Šiame kontekste, Komitetas rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms imtis žingsnių visiškai atskirti psichologo rizikos vertinimo ir gydymo funkcijas.

Be to, ilgalaikiai pacientai turėtų dalyvauti įvairiose veiklose, kad galėtų geriau pasirengti grįžimui į savarankišką gyvenimą ar į šeimas, būtina ugdyti jų mokymosi ir santykių palaikymo įgūdžius, padėti įsigyti specialias kompetencijas ir gerinti jų savivoką. Kiek įmanoma, tai turėtų būti daroma veiksmus koordinuojant su esamomis globos struktūromis. (99 punktas)

²¹ Kaip buvo nurodyta, naujosiose patalpose bus įrengiami mažesni kambariai (iki 18 m²) vienam ar dviem pacientams, su tualetais ir dušu.

²² Planas buvo perduoti senesnius pastatus privačiam investuotojui, ir pajamas panaudoti naujų patalpų statybai. Viso oficialios procedūros jau buvo pabaigtos, ir Direktorius tikėjosi, kad per 2017 m. bus baigtas pardavimo sandoris ir pradėtos naujo pastato statybos.

Kaip ir minėta atsakant į 93 punkte pateiktą rekomendaciją, pacientai, kurie Rokiškio psichiatrijos ligoninėje gydomi griežto ir sustiprinto stebėjimo sąlygomis, yra aktyviai stebimi ir jiems taikomas intensyvus gydymas, o kadangi jų socialinis pavojingumas išlieka labai didelis, siekiant apsaugoti kitus pacientus, jiems neleidžiama savarankiškai išeiti iš palatos be personalo palydos, todėl galimybė nueiti į kitus skyrius yra apsunkinta – juos individualiai privalo lydėti personalo darbuotojai, taip pat dėl aktyvaus psichikos sutrikimo ir skiriamo intensyvaus gydymo, jų gebėjimai užsiimti dėmesio reikalaujančiomis veiklomis yra ženkliai mažesni.

Pastebėtina, kad griežto ir sustiprinto stebėjimo sąlygas teismas skiria tik išimtiniais atvejais, kai šie pacientai serga itin sunkiais psichikos sutrikimais ir yra padarę labai sunkius nusikaltimus. Tačiau jų gydymo trukmė griežto ir sustiprinto stebėjimo skyriuose yra santykinai neilga ir, kai teismas pakeičia stebėjimo sąlygas į bendrą stebėjimą, minėtus pacientus stengiamasi kaip įmanoma labiau įtraukti į įvairias aktyvaus psichosocialinio užimtumo priemones.

Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre veikia Psichosocialinės reabilitacijos skyrius ir daugumai pacientų yra skiriama psichosocialinė reabilitacija. Psichosocialinės reabilitacijos paslaugas teikia tarpdisciplininė specialistų komanda, kurią sudaro: slaugytojai, ergoterapeutai, socialiniai darbuotojai, užimtumo terapeutai, kineziterapeutai, psichologai, gydytojai, ir kiti specialistai, taip pat savanoriai, tarp kurių gali būti pacientų giminės ir artimieji. Situacija dėl psichosocialinės reabilitacijos pagerės, pastačius naują Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro korpusą, kuriame yra numatytos patalpos psichosocialinės reabilitacijos skyriui.

Pažymėtina, kad šiuo metu, klinikiniai psichologai pagal poreikį atlieka ir diagnostiką, ir psichologinį konsultavimą. Dažnai tai atlieka skirtingi psichologai, pvz. psichologijos praktikantai ir savanoriai atlieka psichologinį vertinimą, o aukštesnę kvalifikaciją turintis psichologas konsultuoja pacientą. Tačiau kai kuriais atvejais yra geriau, kada tas pats specialistas ir tiria, ir konsultuoja pacientą.

- **Komitetas rekomenduoja užtikrinti, kad visi pacientai (vyrai ir moterys) abiejose įstaigose dienos metu galėtų be apribojimų mankštintis lauke esančioje sporto aikštelėje, nebent dėl jiems skirto gydymo jiems būtina atitinkamu metu būti palatoje (100 punktas)**

Šiuo metu pacientų galimybes be apribojimų būti lauke riboja pastatų techninės galimybės. Pastačius naują Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro korpusą, ši situacija ženkliai pagerės. Atsižvelgiant į tai, kad abiejų įstaigų pasivaikščiavimo kiemų erdvės yra ribotos, šiuo metu pacientai pasivaikščioti į lauką leidžiami įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nustatyta tvarka.

Darbuotojai

Rekomendacijos

- **Darbuotojai turėtų būti skatinami glaudžiau bendrauti su uždaru palatų pacientais, esančiais Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre, ir su gydomais griežto ir sustiprinto stebėjimo skyriuose Rokiškio psichiatrijos ligoninėje, ir raginti juos dalyvauti psichosocialinės reabilitacijos veiklose.**

Be to, kad būtų galima visu mastu įgyvendinti pirmiau esančiame 100 punkte pateiktą rekomendaciją, abejose delegacijos lankytose įstaigose gali prireikti įdarbinti daugiau kvalifikuotų darbuotojų (101 punktas)

Kaip jau buvo minėta atsakant į 99 punkte pateiktą rekomendaciją, kai tik leidžia paciento psichinės sveikatos būklė, dauguma pacientų yra nedelsiant įtraukiami į psichosocialinės reabilitacijos procesą ir su tokiais pacientais aktyviai dirba ne tik skirtingų sričių specialistai, tačiau į pacientų reabilitacijos procesą stengiamasi įtraukti ir savanorius bei pacientų artimuosius.

- **Komitetas ragina Lietuvos valdžios institucijas pagalvoti, kaip galima būtų šią problemą spręsti sukūriant sąlygas Rokiškio psichiatrijos ligoninėje ir Vilniaus miesto psichikos**

sveikatos centre patrauklesnes jaunesniems sveikatos priežiūros darbuotojams. Reikėtų imtis priemonių priimti klinikinį psichologą Rokiškyje (102 punktas)

Rokiškio psichiatrijos ligoninėje šiuo metu dirba 7 klinikiniai psichologai, tačiau, kaip jau buvo minėta atsakant į 101 punkto rekomendaciją, dėl įstaigos specifikos yra itin sunku į ją pritraukti daugiau klinikinį psichologų ar kitų sveikatos priežiūros specialistų.

- **Komitetas norėtų dar kartą pareikšti savo nuomonę, kad iš principo fizinio suvaržymo priemonės turėtų taikyti tik tinkamai parengti sveikatos priežiūros darbuotojai (žr. taip pat toliau esantį 104 punktą) (103 punktas)**

Fizinio suvaržymo priemonės šiuo metu taiko tik tą daryti specialiai apmokyti sveikatos priežiūros darbuotojai. Pažymėtina, darbuotojai, kuriems leidžiama taikyti minėtas priemonės, taip pat jų taikymo tvarka bus detalai reglamentuota Fizinio suvaržymo priemonių taikymo tvarkos apraše (žr. atsakymą į 105 punkto rekomendaciją).

Suvaržymo priemonės

Rekomendacijos

- **CPT pakartoja savo rekomendaciją patobulinti šiuo metu galiojančią suvaržymo priemonių taikymo praktiką (Rokiškio psichiatrinėje ligoninėje, Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre, ir apskritai, visose psichiatrijos įstaigose Lietuvoje), siekiant užtikrinti, kad:**
 - visos taikomos suvaržymo priemonės, ir jų naudojimo kriterijai yra reguliuojami įstatymo;
 - kiekvienas mechaninių ar cheminių priemonių naudojimo atvejis turi būti registruotas specialiame registre ir paciento medicininėje byloje. Įrašai specialiame registre turi nurodyti priemonės taikymo pradžios ir pabaigos laiką, atvejo aplinkybes, priežastis, dėl kurių reikėjo priemonės taikyti / naudoti medikamentus, priemonę taikyti nurodžiusio gydytojo pavardė, darbuotojų, dalyvavusių taikant suvaržymo priemonės, pavardės, ir paciento ar darbuotojų patirtų sužalojimų aprašas. Tai labai padėtų valdyti suvaržymo priemonių taikymą, ir vykdyti jų priežiūrą;
 - suvaržymo priemonės gali taikyti tik specialiai parengti sveikatos priežiūros specialistai;
 - pacientams, kuriems taikomos mechaninės suvaržymo priemonės, negali būti leidžiami jokie medikamentai be jo sutikimo, išskyrus atvejus, jeigu nesuleidus medikamentų iškiltų rimtas pavojus sveikatai.
 - pritaikius pacientui suvaržymo priemonės šalia visą laiką turi būti kvalifikuotas sveikatos priežiūros specialistas, kuris nuolat stebėtų paciento būklę, jeigu reikia, suteiktų pagalbą. Teikiant tokią pagalbą pacientą gali tekti palydėti iki tualetu, padėti jam pavalgyti / atsigerti. Su tokiais pacientais būtina nuolat palaikyti ryšį siekiant sumažinti įtampą, ir vėliau nutraukiant priemonės taikymą. Stebėjimas vaizdo kameromis negali pakeisti nuolat šalia esančio sveikatos priežiūros darbuotojo;
 - pacientai, kuriems taikomos suvaržymo priemonės, neturėtų būti matomi kitų pacientų, nebent pacientas pats aiškiai nurodytų pageidavimą, kad su juo pasiliktų koks nors jam artimas asmuo;
 - baigus taikyti suvaržymo priemonę, paciento paklausiama, kaip jis jaučiasi ir paaiškinama jo padėtis.²³

²³ Tokio pokalbio metu daktaras turėtų turėti galimybę paaiškinti pacientui, kodėl tokią priemonę reikėjo taikyti, ir taip padėti pašalinti netikrumą dėl priemonės taikymo pagrįstumo. Tokio pokalbio metu pacientas turėtų progą paaiškinti jo / jos emocijas prieš pradėdant taikyti priemonę, o tai galėtų padėti geriau suprasti tiek pacientui, tiek darbuotojams paciento elgesį. Nors abejojose įstaigose tiek direktoriai, tiek gydytojai, su kuriais delegacijos nariai turėjo progos pakalbėti, teigė, kad tokie pokalbiai vyksta, ne visi pacientai, su kuriais buvo kalbėta, tai patvirtino.

Komitetas norėtų paraginti Sveikatos apsaugos ministeriją parengti ir patvirtinti taisykles, kurios būtų priimtos kaip visoje šalyje ir visoms psichiatrijos įstaigoms taikomos gairės, kol nebus priimtas Psichinės sveikatos priežiūros įstatymas,²⁴ šiuo metu priemonės kiekviena įstaiga taiko savo iniciatyva, todėl jų nuoseklumo ir tinkamos jų priežiūros užtikrinti neįmanoma (105 punktas)

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro sudaryta darbo grupė rengia Fizinio suvaržymo priemonių taikymo tvarkos aprašą, kurio nuostatose bus įtvirtintos ir šiame punkte pateiktos rekomendacijos. Aprašą planuojama parengti iki 2017 m. pabaigos.

Apsaugos priemonės prievartinio hospitalizavimo atveju

Rekomendacijos

- **Kaip Komitetas aiškiai nurodė savo po ankstesnių vizitų parengtose ataskaitose, jeigu specialistų nuomone, konkrečiam pacientui, kuris buvo savanoriškai hospitalizuotas ir dabar pageidauja išvykti iš ligoninės, toliau reikalingas gydymas, turi būti taikoma priverstinio hospitalizavimo civiline tvarka procedūra. Komitetas ragina Lietuvos institucijas atsižvelgus į pirmiau nurodytas pastabas peržiūrėti Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre gydomų pacientų teisinį statusą (107 punktas)**

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 27 straipsniu, asmuo, sergąs sunkia psichikos liga ir atsisakąs hospitalizavimo, gali būti hospitalizuojamas prievarta tik jeigu yra reali grėsmė, kad jis savo veiksmais gali padaryti esminę žalą savo arba aplinkinių sveikatai ir (ar) gyvybei. Atkreipiame dėmesį, kad pacientas gali būti priverstinai hospitalizuotas ir priverstinai gydomas psichiatrijos įstaigoje ne ilgiau kaip dvi paras be teismo leidimo. Jeigu per dvi paras teismas leidimo neduoda, priverstinis hospitalizavimas ir priverstinis gydymas turi būti nutraukti. Pacientams, kurie dėl sunkios psichinės ligos buvo hospitalizuoti savanoriškai, tačiau, nebaigę gydymo (ir tik tada, jei gydymo nutraukimas gali kelti grėsmę jų ar aplinkinių asmenų sveikatai ir (ar) gyvybei), pageidauja išvykti namo, priverstinis gydymas skiriamas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad teismas, apsvarstęs psichiatrų rekomendacijas, turi teisę priimti sprendimą dėl paciento priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo skyrimo arba jo pratęsimo (ne ilgiau, kaip vieno mėnesio laikotarpiui), tačiau sprendimą nutraukti paciento priverstinį hospitalizavimą ir priverstinį gydymą anksčiau teismo nurodyto termino, pagal psichiatro rekomendacijas priima įstaigos administracija. Atsižvelgiant į tai, priverstinis hospitalizavimas ir priverstinis gydymas nutraukiamas išimtinai atsižvelgiant tik į paciento sveikatos būklės pokyčius.

Prašymas pateikti informaciją

- **Vis dėlto, delegacijos nariai sužinojo, kad pagal Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre galiojančią skundų teikimo tvarką pacientai negali siųsti konfidencialių rašytinių skundų.²⁵ CPT norėtų gauti Lietuvos valdžios institucijų paaiškinimą šiuo klausimu (108 punktas)**

Visuose Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro skyriuose įrengtos pašto dėžutės, užtikrinant pacientų teisę konfidencialiai išsiųsti laiškus.

²⁴ Delegacijos nariams Sveikatos apsaugos ministerijoje buvo pasakyta, kad tokios išsamios nuostatos numatytos naujajame Psichikos sveikatos įstatyme, taip pašalinant esamo įstatymo trūkumus. Taip pat žr. pirmiau esantį 88 punktą.

²⁵ Pacientai atvira forma tokius nusiskundimus pareiškė savo gydytojams, kurie nusiskundimus peržiūri, registruoja byloje ir perduoda toliau adresatui.

Rekomendacijos

- **Akivaizdu, kad globos teisių suteikimas tos pačios institucijos darbuotojams gali sukelti interesų konfliktus ir daryti neigiamos įtakos globėjo nepriklausomumui ir objektyvumui. Be to, Komitetas dar kartą ragina Lietuvos institucijas ieškoti alternatyvių sprendimų, kurie galėtų garantuoti globėjų nepriklausomumą ir objektyvumą (109 punktas)**

Neveiksnaus asmens globėją visais atvejais parenka ir skiria teismas. Atkreipiame dėmesį, kad klausimą dėl globėjo paskyrimo teismas privalo inicijuoti ir išspręsti nedelsiant po to, kai priimamas sprendimas dėl asmens pripažinimo neveiksniu.

Atkreipiame dėmesį, kad tokie atvejai, kai neveiksnaus asmens globėju skiriamas psichikos sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojas, nėra itin dažni (žr. atsakyme į 109 punkto rekomendaciją pateiktus statistinius duomenis). Paaiškiname, kad tais atvejais, kai iki patekimo į psichikos sveikatos priežiūros įstaigą neveiksniam asmeniui jau buvo paskirtas globėjas, jis ir toliau vykdo paciento globėjo pareigas. Tais atvejais, kai neveiksnumas asmeniui nustatomas gydymo psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje metu, šios įstaigos administracija stengiasi, kad neveiksnaus asmens globėju teismas paskirtų ne šios įstaigos darbuotoją (asmens sutuoktinį, artimą giminaitį ir pan.). Ir tik tais atvejais, kai minėtas asmuo, kuriam reikalingas globėjas neturi artimųjų arba jie atsisako tapti šio asmens globėju, globėju skiriamas psichikos sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojas.

Prašymas pateikti informaciją

- **Komitetas norėtų gauti informacijos apie sprendimų dėl psichiatrijos (ir socialinės globos) įstaigose esančių pacientų neveiksnumo peržiūros rezultatus, ir ypač, ar tokią peržiūrą atlikus buvo pakeistas bet kurių asmenų, šiuo metu gyvenančių Rokiškio psichiatrinėje ligoninėje arba Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre, teisinis statusas (109 punktas)**

2016 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimai, kuriais iš esmės pakeista asmens veiksnumo ribojimo samprata ir akcentuojama, kad asmens veiksnumo ribojimas yra kraštutinė priemonė, o siekiamybė yra asmens visiško veiksnumo išlaikymas, sudarant sąlygas asmeniui gauti reikiamą pagalbą savo teisėms įgyvendinti.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167 yra patvirtintas Lietuvos Respublikos programos įgyvendinimo planas (toliau – Planas). Plano 5.3. krypties „Pilietiškumo ugdymas, pilietinių galių ir žmogaus teisių apsaugos stiprinimas“ 5.3.4. darbo „Žmogaus teisių apsaugos ir pasitikėjimo teisingumo sistema stiprinimas“ 5 veiksmas – neįgaliųjų asmenų įgalinimas ginti savo teises, pamažu sukuriant pagalbos priimti sprendimus modelį, kurio įgyvendinimas yra numatytas 2020 m. II ketvirtyje. Taigi, siekiant visiškai įgyvendinti rekomendacijas planuojama inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų atsisakoma visiško neveiksnumo instituto.

2017 m. liepos mėn. duomenimis, Rokiškio psichiatrijos ligoninėje gydomi 32 neveiksnūs asmenys, iš kurių – 10 asmenų yra skirta institucinė globa (globėja – ligoninė), dėl 7 asmenų šiuo metu vyksta teisminiai procesai, ligoninė duomenų dar neturi, o 6 neveiksnių asmenų teisinį statusą teismas jau peržiūrėjo ir 4 iš jų buvo pripažinti ribotai veiksniais (pakeistas teisinis statusas). Likusių neveiksnių asmenų globėjai ir savivaldybės teisminių procesų dėl jų teisinio statuso peržiūros dar nėra pradėję.

Atkreipiame Komiteto dėmesį į tai, kad Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre pacientai yra gydomi labai trumpą laiką (vidutiniškai mažiau nei mėnesį) ir tik esant pablogėjus psichikos būklei, todėl neveiksnumo peržiūra šioje institucija nėra vykdoma.

SOCIALINĖS GLOBOS ĮSTAIGOS

Gyvenimo sąlygos

Rekomendacijos

- **Vis dėlto senesnę pastatą reikėtų rekonstruoti. Kai kur akivaizdu, kad pastatą reikėtų rekonstruoti, tiek gyventojų kambariuose (apstatytuose senais baldais), tiek tamsiuose koridoriuose; kitaip sakant, tame pastate nėra tokios „namų“ atmosferos, kaip naujajame pastate. CPT rekomenduoja Lietuvos valdžios institucijoms, atsižvelgus į pirmiau pateiktas pastabas, pagerinti gyvenimo sąlygas senesniajame globos namų pastate (113 punktas)**

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83 patvirtintą Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems turintiems proto ir (ar) psichikos negalią ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planą, kuriuo siekiama sukurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje numatoma nuosekliai pereiti nuo institucinės globos prie bendruomenėje teikiamų paslaugų, todėl esminių investicijų į esamą institucinės globos sistemą neplanuojama. Valstybės investicijų lėšos institucinę globą teikiančioms įstaigoms skiriamos tik siekiant spręsti klausimus dėl itin prastų gyvenimo sąlygų, dėl kurių kyla rizika šių įstaigų gyventojų sveikatai ir gyvybei.

Darbuotojai ir gyventojams teikiamos globos paslaugos

Rekomendacijos

- **Naktinėje pamainoje (nuo 15:30 iki 8:00) įstaigoje dirba tik viena slaugytoja, slaugytojos padėjėja ir du socialinių darbuotojų padėjėjai. Komiteto nuomone, tiek darbuotojų tikrai nepakanka prižiūrėti daugiau nei 200 didelių poreikių turinčių ir labai priklausomų gyventojų, esančių gana toli vienas nuo kito nutolusiuose pastatuose. CPT tikisi, kad Lietuvos valdžios institucijos peržiūrės nakties metu Suvalkijos socialinės globos namuose dirbantį personalą, atsižvelgdama į pirmiau nurodytas pastabas. (114 punktas)**

Suvalkijos socialinės globos namai peržiūrėjo ir atitinkamai padidino darbuotojų, dirbančių naktinėje pamainoje, skaičių: šiuo metu dirba 1 bendrosios praktikos slaugytojas, 2 slaugytojo padėjėjai, 6 socialinio darbuotojo padėjėjai.

- **Psichiatrinę pagalbą teikia ne visą darbo dieną dirbantis psichiatras, dirbantis 0,4 etato. Atsižvelgiant į tai, įvairiais psichikos sutrikimais serga maždaug 200 gyventojų (išskyrus 8-10 gyventojų, sergančių Dauno sindromu)²⁶ ir jiems yra skiriami psichotropiniai vaistai, vieno psichiatro neužtenka. Komitetas rekomenduoja imtis žingsnių padidinti Suvalkijos socialinės globos namuose dirbančių psichiatrų skaičių (117 punktas)**

Vadovaujantis asmens sveikatos priežiūros paslaugų organizavimą ir teikimą reglamentuojančiais teisės aktais, visiems asmenims sveikatos priežiūros paslaugos yra teikiamos asmens sveikatos priežiūros įstaigose. Atsižvelgiant į tai, visi Suvalkijos socialinės globos namų gyventojai pagal jų prašymus yra registruoti pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigose, jiems užtikrinama teisė pasirinkti šeimos gydytoją. Globos namų bendrosios praktikos slaugytojai apie gyventojų sveikatos pokyčius informuoja asmens sveikatos priežiūros įstaigų šeimos gydytojus, kurie skiria specialistų (tarp jų – psichiatro, psichologo) konsultacijas, koreguoja medikamentinį gydymą, numato vaistų

²⁶ Taip pat žr. 110 punktą.

vartojimo laiką ir trukmę. Globos namai aprūpina gyventojus gydytojų paskirtais vaistais, globos namų bendrosios praktikos slaugytojai vykdo gydytojų paskyrimus, vaistų išdavimą pagal paskyrimus kasdien žymi atitinkamuose dokumentuose. Esant poreikiui, globos namų gyventojams teikiamos paslaugos asmens sveikatos priežiūros įstaigose, teikiančiose antrinio ar tretinio lygio asmens sveikatos priežiūros (tarp jų – ir psichiatrijos) paslaugas (t. y. teikiama specializuota, aukštesnio lygio pagalba). Reaguodami į gyventojų sveikatos pablogėjimus, esant reikalui, globos namų darbuotojai kviečia greitąją medicinos pagalbą.

Pažymėtina, kad Suvalkijos socialinės globos namuose dirbantis psichiatras teikia papildomas asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Taip prisidedama prie globos namų gyventojų asmens sveikatos priežiūros paslaugų poreikių tenkinimo, operatyvesnio reikiamos pagalbos suteikimo ir pan.

Socialinės globos normų aprašo, patvirtinto socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. A1-46, 4 priedo 6.3 papunktyje numatyta, kad socialinės globos namai, grupinio gyvenimo namai asmeniui pagal poreikius organizuoja sveikatos priežiūros paslaugas; asmeniui, gyvenančiam socialinės globos namuose (kai juose ilgalaikę socialinę globą gauna 25 ar daugiau asmenų), slaugos paslaugos privalo būti teikiamos pačioje įstaigoje. Teisės aktų nustatyta tvarka globos namuose gali būti teikiamos ir kitos asmens sveikatos priežiūros paslaugos. Valstybinė akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos yra išdavusi Suvalkijos socialinės globos namams asmens sveikatos priežiūros licenciją teikti antrinės ambulatorinės asmens sveikatos priežiūros medicinos – psichiatrijos, slaugos – bendrosios praktikos slaugos, kitas ambulatorinės asmens sveikatos priežiūros paslaugas: kineziterapijos, ergoterapijos, masažo.

Suvaržymo priemonės

Rekomendacijos

- **Komitetas rekomenduoja imtis priemonių, kad Suvalkijos socialinės globos namuose (ir, kai reikia, kitose Lietuvos socialinės globos įstaigose) suvaržymo priemonės būtų taikomos griežtai laikantis šiame punkte apibrėžtų reikalavimų (119 punktą)**

Suvalkijos socialinės globos namų administracija ėmėsi veiksmų, padėjusių užtikrinti, kad per laikotarpį po Komiteto atstovų vizito jos visai nebuvo taikytos (išskyrus fizinį gyventojų apribojimą lašelinių infuzijų metu²⁷). Šiuo metu, esant ūmiems atvejams, nedelsiant kviečiama greitoji medicinos pagalba, o iki jai atvykstant taikomos individualaus darbo su asmeniu procedūros (stengiamasi asmenį nuraminti, nuolat būti šalia jo, teikti reikiamą specialistų komandos pagalbą ir pan.).

Siekiant kuo geriau ir kokybiškiau patenkinti gyventojų poreikius, darbuotojams buvo organizuoti profesinės kompetencijos tobulinimo mokymai, kuriuose jie gilino žinias efektyvaus bendravimo su gyventojais, pavojingų sveikatos būklės pokyčių atpažinimo bei reagavimo į juos srityse ir kt. (2016 m. darbuotojai dalyvavo mokymuose temomis „Darbo su agresyviais klientais įgūdžių lavinimas, konfliktų su klientais prevencija ir įveikimo būdai“, „Sėkmingas bendravimas su įvairaus tipo klientais socialiniame darbe“, 2017 m. – „Pozityvaus mąstymo ir bendravimo įgūdžių lavinimas“, „Fizinis ir emocinis saugumas socialiniame darbe: kaip jį užtikrinti?“, „Komunikavimo su socialinio darbo klientais įgūdžių tobulinimas“ ir kt.).

Be to, artimiausiu metu planuojama tikslinti tvarką dėl galimo suvaržymo priemonių taikymo, atsižvelgiant į Komiteto pateiktas rekomendacijas. Suvalkijos socialinės globos namų darbuotojai supažindinti su direktoriaus įsakymu patvirtinta Pacientų fizinio suvaržymo registro forma, kur

²⁷ Suvalkijos socialinės globos namų pateiktais duomenimis, per 2016–2017 m. laikotarpį vidutiniškai pasitaikė vienas fizinio gyventojų apribojimo lašelinių infuzijų metu (kai lašinami antibiotikai) atvejis per mėnesį, visi tokio apribojimo atvejai registruoti Pacientų fizinio suvaržymo registre bei asmens bylos dokumentuose.

turėtų būti registruojami suvaržymo priemonių (jei tokios būtų naudojamos) taikymo atvejai, informuoti, kaip minėtas registras turėtų būti pildomas.

Šiuo metu yra parengtas Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, kuriame numatytos pagrindinės asmens fizinio suvaržymo priemonių taikymo sąlygos. Planuojama, kad šis įstatymas bus priimtas ir įsigalios 2018 m. sausio 1 d.

- **CPT rekomenduoja imtis priemonių užtikrinti, kad Suvalkijos socialinės globos namų intensyvaus stebėjimo palatoje esantys gyventojai turėtų galimybę bet kuriuo metu pasinaudoti tualetu. Dėl apsaugos priemonių, galiojančių taikant izoliavimą, nuoroda daroma į pirmiau esančiame 105 punkte išdėstytus principus, kurie taikomi *mutatis mutandis* (120 punktas)**

Suvalkijos socialinės globos namų direktoriaus 2017 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. V-61 „Dėl intensyvaus stebėjimo kambario“ intensyvaus stebėjimo kambarys panaikintas (nenaudojamas gyventojams laikinai patalpinti).

Apsaugos priemonės

Rekomendacijos

- **Atsižvelgdamas į pirmiau esančiuose 121 ir 122 punktuose pateiktas rekomendacijas, CPT rekomenduoja pakeisti galiojančius teisės aktus numatant tam tikras teisinės apsaugos priemones socialinės globos namuose gyvenantiems gyventojams. Ypač būtina imtis priemonių užtikrinti, kad:**
 - **visi socialinės globos namų gyventojai turėtų teisę kreiptis į teismą priimti sprendimą dėl jo apgyvendinimo tokiuose namuose teisėtumo, kad gyventojai būtų gerai informuoti apie jiems priklausančias teises, ir kad tokiaime kontekste gyventojai galėtų gauti teisinę pagalbą ir būti išklaustyti atitinkamo teisėjo;**
 - **sprendimas toliau teisiškai neveiksnius asmenis apgyvendinti tokiuose globos namuose turėtų būti automatiškai peržiūrimas teisme, ir patys gyventojai turėtų turėti teisę protingu dažnumu kreiptis į teismą ir prašyti peržiūrėti būtinybę atitinkamą asmenį toliau laikyti globos namuose. (123 punktas)**

2016 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimas, kuriuo iš esmės pakeista asmens veiksnio ribojimo samprata ir akcentuojama, kad asmens veiksnio ribojimas yra kraštutinė priemonė, o siekiamybė yra asmens visiško veiksnio išlaikymas, sudarant sąlygas asmeniui gauti reikiamą pagalbą savo teisėms įgyvendinti.

Be to (žr. atsakymą į 109 punkte pateiktą rekomendaciją), planuojama inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų atsisakoma visiško neveiksnio instituto.

- **CPT norėtų pakartoti savo nuomonę, kad globos teisių suteikimas įstaigai, kurioje atitinkamas gyventojas gyvena, gali sukelti interesų konfliktą. Be to, Komitetas dar kartą ragina Lietuvos institucijas ieškoti alternatyvių sprendimų, kurie galėtų garantuoti globėjų nepriklausomumą ir objektyvumą.²⁸ (124 punktas)**

2012 m. lapkričio 16 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginės gairės (toliau – gairės). 2014 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintas „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planas“ (toliau – veiksmų planas). Įgyvendinant gairių nuostatas ir

²⁸ Taip pat žr. 109 punktą.

veiksmų plano priemonės, iki 2030 m. siekiama suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliajam vaikui, likusiam be tėvų globos, neįgaliajam asmeniui gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukiant į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame. Viena iš siekiamybių, kad pagalba būtų teikiama bendruomenėje, kuo arčiau asmenų namų, t.y. siekiama mažinti institucinių paslaugų poreikį, padedant asmenims likti jų namuose ir ten suteikiant reikiamą pagalbą. Todėl tikimasi, kad sumažėjus institucinės globos poreikiui, sumažės ir globos teisių suteikimo institucinės socialinės globos įstaigoms.

Kaip jau buvo minėta atsakant į 123 punkto rekomendaciją, nuo 2016 m. iš esmės pakeista asmens veiksnio ribojimo samprata ir akcentuojama, kad asmens veiksnio ribojimas yra kraštutinė priemonė, o siekiamybė yra asmens visiško veiksnio išlaikymas, sudarant sąlygas asmeniui gauti reikiamą pagalbą savo teisėms įgyvendinti. Be to, iki 2020 m. II ketvirtyje planuojama pakeisti teisės aktus taip, kad būtų atsisakyta visiško neveiksnio instituto, kas taip pat turėtų sumažinti globos teisių suteikimo institucinės socialinės globos įstaigoms mastus.

Atkreiptinas dėmesys, kad globėjus (rūpintojus) skiria teismai. Globėjams (rūpintojams) suteikiama teisė kreiptis į teismą dėl teismų sprendimų, kuriais asmenys pripažinti neveiksniais, peržiūrėjimo. Tačiau, siekiant užtikrinti asmenų, pripažintų neveiksniais, teisių įgyvendinimą ir siekiant, kad teismų sprendimų peržiūrėjimas nebūtų priklausomas tik nuo globėjų valios ir sprendimų, įstatymuose buvo įtvirtinta nuostata, kad, jei globėjai (rūpintojai) nesikreipia dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo į teismą, tai turi padaryti neveiksnaus asmens gyvenamosios vietos savivaldybės administracija ar jos įgaliota įstaiga.
